

GLOBAL
UTMANING

MOT EN HÅLLBAR FRAMTID

SÅ GENOMFÖR VI FN:S
AGENDA 2030 OCH DE
GLOBALA MÅLEN FÖR
HÅLLBAR UTVECKLING

EN ANTOLOGI FRÅN
GLOBAL UTMANING &
STUDIEFRÄMJANDET

NOVEMBER 2018

MOT EN HÅLLBAR FRAMTID

SÅ GENOMFÖR VI FN:S AGENDA 2030 OCH DE
GLOBALA MÅLEN FÖR HÅLLBAR UTVECKLING

REDAKTÖR

ELIN ANDERSDOTTER FABRE (Global Utmaning)

MEDREDAKTÖR

JOEL AHLGREN (Global Utmaning)

SKRIBENTER

ALEXANDER CRAWFORD (Global Utmaning)

KRISTIAN SKÅNBERG (Stockholm Environment Institute, Jernkontoret)

ANDERS WIJKMAN (Romklubben, Climate-Kic)

MEENA DAIVADANAM (Uppsala Universitet, Karolinska Institutet)

ELIN ANDERSDOTTER FABRE (Global Utmaning)

ANNA KRAMERS (Kungliga Tekniska Högskolan)

ANNA WETTERBOM (Sveriges Unga Akademi)

JOSEFIN WANGEL (Sveriges Lantbruksuniversitet)

INGMAR RENTZHOG (We Don't Have Time)

DAVID OLSSON (We Don't Have Time)

GUSTAV ÖHRN (Studieförbundet)

FRIDA SANDEGÅRD (Studieförbundet)

JOEL AHLGREN (Global Utmaning)

För innehållet i artiklarna svarar skribenterna själva. Åsikter som förs fram ska inte
nödvändigtvis tolkas som Global Utmanings eller Studieförbundets ståndpunkter.

Denna produktion har finansierats av Sida, Styrelsen för internationellt
utvecklingssamarbete. Sida delar inte nödvändigtvis de åsikter som här framförs.
Ansvaret för innehållet är uteslutande författarens.

OMSLAGSBILD: Chuttersnap/Unsplash

PRODUKTION: Happen/Malin & Co, Design Helena Berggren

TRYCK: Åtta45, Stockholm 2018

ISBN: 978-91-88331-17-5

UTGIVEN: November 2018

GLOBAL UTMANING Birger Jarlsgatan 57 C 113 56 Stockholm
info@globalutmaning.se | 08-787 21 50 | www.globalutmaning.se

Studie
främjandet

GLOBAL
UTMANING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	3
Agenda 2030 – Vägen till de globala målen	3
Ekonomi – Hur ställer vi om till ett hållbart ekonomiskt system?	3
Klimat – Hur hamnade vi här och var står vi idag?	3
Hälsa – Hur kan fler må bättre?	3
Stadsutveckling – Är rättvisa städer den globala lösningen?	4
Digitalisering – Hur kan ny teknik bidra till omställningen?	4
Vetenskap – Är kunskap nyckeln till hållbarhet?	4
Välfärd – Hur minskar vi välfärdens fotavtryck?	4
Aktivism – Hur skapas engagemang för hållbarhet?	5
Folkbildning – Vad betyder de globala målen för Studieförbundet?	5
Arbetsätt – Mot en hållbar framtid	5
FÖRORD	6
INLEDNING AGENDA 2030 – Vägen till de globala målen	8
Kapitel 1. EKONOMI – Hur ställer vi om till ett hållbart ekonomiskt system?	14
Samhällsnyttig hushållning	15
De olika kapitalslagen och de globala målen	16
Balansräkningsfokus nyckel till Agenda 2030	18
En ny utvecklingsstrategi krävs	18
Att navigera rätt mot en hållbar framtid	20
Kapitel 2. KLIMAT – Hur hamnade vi här och var står vi idag?	24
Klimatutmaningen	25
Hur relaterar klimatet till de globala målen?	27
Viktiga lärdomar	28
Vägen framåt	30
Sätta mål och öka medvetenheten	31
Kapitel 3. HÄLSA – Hur kan fler må bättre?	34
Den osynliga folkhälsoutmaningen	35
Agenda 2030 och icke smittsamma sjukdomar	37
Ömsesidigt lärande och innovation	37
Prevention är nyckeln	38
Rekommendationer för integrering och digitalisering	38

Kapitel 4	STADSUTVECKLING – Är rättvisa städer den globala lösningen?	40
	Varför är detta en av våra största utmaningar?	41
	Vad betyder städerna för de globala målen?	42
	Viktiga lärdomar och goda exempel	43
	Vägar framåt	43
	Konkreta rekommendationer	44
Kapitel 5	DIGITALISERING – Hur kan ny teknik bidra till omställningen?	46
	Digitaliseringens utmaningar	47
	Digitaliseringens bidrag till de globala målen	48
	Lärdomar från införandet av digitala lösningar i städer	50
	Digitala lösningar bygger världens smartaste stad	51
	Rekommendationer för att digitala lösningar skall bidra till målen	51
Kapitel 6	VETENSKAP – Är kunskap nyckeln till hållbarhet?	54
	Kunskapsutmaningen	55
	Vetenskapens roll för att uppnå de globala målen	56
	Kunskap är grunden för allt	57
	Vetenskap är som att lägga pussel	58
	Så vad kan du och jag göra?	60
Kapitel 7	VÄLFÄRDEN – Hur minskar vi välfärdens fotavtryck?	62
	Vad är välfärd?	63
	Välfärd som mål	64
	Goda exempel och lärdomar	64
	Välfärdens fotavtryck	65
	Välfärdsvägen framåt	66
Kapitel 8	AKTIVISM – Hur skapas engagemang för hållbarhet?	68
	Stundens allvar	69
	Engagemang för globala mål	70
	Internetrörelser skapar förändring	71
	Aktivism – den globala lösningen?	71
	Så vad kan jag göra?	73
Kapitel 9	FOLKBILDNING – Vad betyder de globala målen för Studieförbundet?	76
	Bildning för folket?	77
	Folkbildning och hållbarhet, uppdrag i en ny tid?	78
	Bildning – Inte en självklarhet	79
	Att slippa känna sig dum och stå emot "fake news"	80
	För fler än de redan frälsta	81
Avslutning	ARBETSSÄTT – Mot en hållbar framtid	84
	Den komplexa hållbarhetsutmaningen	85
	Plattformar är nyckeln till Agenda 2030	86
	Samverkan för att nå de globala målen	87
	Hur kan systematiskt hållbarhetsarbete se ut?	88
	Konkreta rekommendationer för genomförandet	88
KOMMENTARER OCH REFERENSER		90

SAMMANFATTNING

Inledning. AGENDA 2030 – Vägen till de globala målen

Antologin inleds med en introduktion som försöker svara på frågan: Vilken historisk kontext har skapat förutsättningar för Agenda 2030 och andra globala ramverk för hållbar utveckling? Introduktionen placerar Agenda 2030 och dagens hållbarhetsarbete i en historisk kontext och redogör för de politiska ramverk, överenskommelser och mål som föranlett Agenda 2030.

Globala mål: 1–17

Kapitel 1. EKONOMI – Hur ställer vi om till ett hållbart ekonomiskt system?

Sedan 1960-talet har mängden koldioxid i atmosfären ökat rekordartat. Samtidigt har värdet på världens totala BNP ökat med över 700 procent. Den ständiga strävan efter ekonomisk tillväxt har dominerat det kapitalistiska systemet. Är det möjligt att förena ekonomisk tillväxt med hållbarhet, och hur skall det i så fall gå till? I antologins första kapitel diskuteras det ekonomiska systemets möjligheter och begränsningar och hur det måste relatera till samtliga av de globala målen och dess bäring på varandra.

Globala mål: 1–17 och inte minst kopplingarna mellan målen.

Kapitel 2. KLIMAT – Hur hamnade vi här och var står vi idag?

Sverige är det land i världen som har störst möjligheter att uppnå målen i Agenda 2030, enligt en rankning av Bertelsmann Stiftung och FN-nätverket SDSN. Samtidigt har Sverige ett av världens största fotavtryck. Att rankas högst upp i listan är därmed inte samma sak som att redan ha nått målen och Agenda 2030. Sverige står inför många utmaningar på flera områden, inte minst relaterat till klimat och konsumtion. Vilka är Sveriges största utmaningar om målen skall uppfyllas?

Globala mål: 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15

Kapitel 3. HÄLSA – Hur kan fler må bättre?

Allt färre människor i världen dör av smittsamma sjukdomar som Polio, Mässlingen och Tuberkulos. Men de stora hälsoutmaningarna som tornar upp sig handlar om de sjukdomar som inte smittar eller inte syns. Det vill säga livsstilsrelaterade sjukdomar som diabetes, hjärt- och kärlsjukdomar, cancer och luftvägssjukdomar. Samtidigt ökar också psykisk ohälsa till följd

Agenda 2030, sid 8–13

Ekonomi, sid 14–23

Klimat, sid 24–33

Hälsa, sid 34–39

Stadsutveckling, sid 40–45

Digitalisering, sid 46–53

Vetenskap, sid 54–61

av stress. I antologins tredje kapitel diskuteras vår tids nya folkhälsosjukdomar utifrån frågan: Vilka utmaningar finns inom folkhälsosjukdomar kopplade till ett globalt hälsoperspektiv och vad kan man göra åt det?

Globala mål: 1, 2, 3, 5, 6, 10

Kapitel 4. STADSUTVECKLING – Är rättvisa städer den globala lösningen?

Mer än hälften av världens befolkning lever i städer och det är i städerna som ojämlikheten ökar snabbast. Urbaniseringen sker rekordartat och inom en generation beräknas nästan alla av världens invånare bo i urbana områden. I den snabba urbaniseringen är unga tjejer särskilt utsatta. Men vad händer om vi bygger städerna med de unga tjejerna som utgångspunkt, blir det bättre för alla? I antologins fjärde kapitel diskuteras möjligheterna med en feministisk stadsplanering för städernas hållbara omställning utifrån frågan: Vilken betydelse har städerna för en hållbar omställning, och vilken roll spelar feministisk stadsutveckling?

Globala mål: 3, 5, 10, 11, 15, 16, 17

Kapitel 5. DIGITALISERING – Hur kan ny teknik bidra till omställningen?

Digital teknik genomsyrar i stort sätt alla verksamheter som bedrivs i dagens samhälle och kan användas strategiskt för att bidra till att nå flera av de 17 hållbarhetsmålen inom Agenda 2030. Men digitaliseringen medför också utmaningar och är inte en universallösning. Antologins femte kapitel diskuterar digitaliseringen möjligheter och begränsningar för en hållbar omställning.

Globala mål: 5, 8, 9, 11, 12, 13

Kapitel 6. VETENSKAP – Är kunskap nyckeln till hållbarhet?

Faktaresistens, "fake news", filterbubblor och alternativa fakta är inga nya begrepp, men de har under de senaste åren tagit allt mer plats i den allmänna debatten. De har därmed fått ökad betydelse och används mer systematiskt för att påverka beslut och avfärda evidens. Vetenskap och kunskap spelar en fundamental roll för att nå de globala målen. Genom vetenskap når vi kunskap om hur Agenda 2030 kan genomföras och det är genom folkbildningen som den förankras bland medborgarna. I antologins sjätte kapitel diskuteras frågan: Vilken roll spelar en global och inkluderande vetenskap som medel för att nå målen i Agenda 2030?

Globala mål: 1, 4, 5, 10, 16, 17

Kapitel 7. VÄLFÄRD – Hur minskar vi välfärdens fotavtryck?

Vi lever i en tid av ökad global välfärd och många hävdar att vi aldrig haft det bättre. Men är vår globala välfärd hållbar? Eller, byggs den på bekostnad av framtida generationer? Samtidigt är klimatförändringar i sig ett stort hot

mot vår globala välfärd. Exempelvis märks effekter på hälsan redan, med ökade dödsfall på grund av klimatrelaterade sjukdomar. Men hade dagens välfärd varit möjlig utan den energianvändningen vi får från fossila bränslen? I antologin sjunde kapitel diskuteras relationen mellan välfärd och klimat utifrån frågan: Vilka effekter har klimatförändringarna på dagens och framtidens välfärd och hälsa?

Globala mål: 1, 2, 3, 5, 6, 7

Kapitel 8. AKTIVISM – Hur skapas engagemang för hållbarhet?

Att mobilisera ett brett engagemang är nödvändigt om vi skal lyckas utveckla hållbara lösningar på dagens globala utmaningar. Gräsrotsaktivism och globala rörelser har varit effektiva påverkanskrafter i samhället, men hur kommer framtidens aktivism se ut? Vilka nya möjligheter till engagemang och påverkan kommer med sociala medier och andra nätverksbaserade rörelser? Hur effektivt är egentligen internetaktivism, och hur kan dagens informationsteknik användas för att driva samhällsförändring och mobilisera engagemang kring hållbarhet? Antologins åttonde kapitel introducerar innovativa metoder och idéer på hur engagemang kan ta sig uttryck.

Globala mål: 4, 5, 10, 16, 17

Kapitel 9. FOLKBILDNING – Vad betyder de globala målen för Studieförbundet?

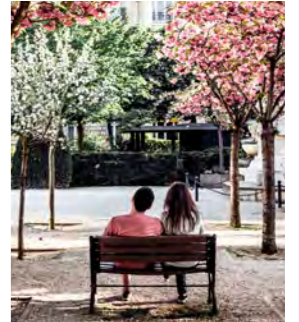
I ett landskap där det demokratiska rummet hotas, har folkbildningen en central roll för att tillgängliggöra kunskap för en god och hållbar demokratisk samhällsutveckling. Hur ser folkbildningens roll ut idag och vem känner sig manad att förmedla och delta? Folkbildningen kan vara en del av arbetet för att minska ojämlikhet och främja demokrati, fred och rättvisa. Kopplingen till de globala målen är därmed uppenbar. Antologins nionde kapitel behandlar folkbildningens betydelse för hållbarhet och hur Studieförbundet ser behovet av att låta hållbar utveckling och Agenda 2030 genomsyra all folkbildningsverksamhet.

Globala mål: 4, 5, 10, 16, 17

Avslutning. ARBETSSÄTT – Mot en hållbar framtid

Antologin avslutas med ett metodkapitel som visar på arbetssätt för långsiktigt hållbar utveckling. Kapitlet visar på exempel på hur samverkan kan hantera komplexa hållbarhetsutmaningar och hur ett systematiskt hållbarhetsarbete med kan ta Agenda 2030 som utgångspunkt. Kapitlet presenterar metoder för hur Agenda 2030 kan integreras i befintliga projekt och verksamheter.

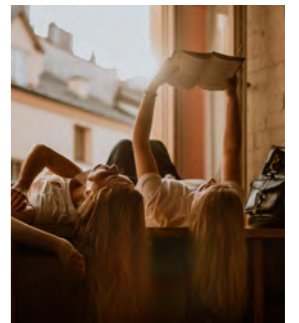
Globala mål: 1–17

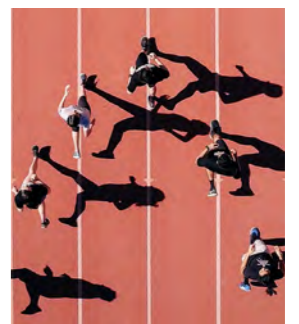
Välfärd, sid 62–67

Aktivism, sid 68–75

Folkbildning, sid 76–83

Arbetsätt, sid 84–89

Mål 1: Avskaffa all form av fattigdom överallt.

Mål 2: Avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning, uppnå en bättre kosthållning och främja ett hållbart jordbruk.

Mål 3: Säkerställa att alla kan leva ett hälsosamt liv och verka för alla människors välbefinnande i alla åldrar.

Mål 4: Säkerställa en inkluderande och jämlik utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla.

Mål 5: Uppnå jämställdhet, och alla kvinnors och flickors egenmakt.

Mål 6: Säkerställa tillgång till och hållbar vatten- och sanitetsförvaltning för alla.

Mål 7: Säkerställa att alla har tillgång till tillförlitlig, hållbar och modern energi till en överkomlig kostnad.

Mål 8: Verka för en inkluderande och långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla.

Mål 9: Bygga upp en motståndskraftig infrastruktur, verka för en inkluderande och hållbar industrialisering och främja innovation.

Mål 10: Minska ojämlikheten inom och mellan länder.

Mål 11: Städer och bosättningar ska vara inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara.

Mål 12: Främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

Mål 13: Vidta omedelbara åtgärder för att bekämpa klimatförändringarna och dess konsekvenser.

Mål 14: Bevara och nyttja haven och de marina resurserna på ett hållbart sätt i syfte att uppnå en hållbar utveckling.

Mål 15: Skydda, återställa och främja ett hållbart nyttjande av landbaserade ekosystem, hållbart bruka skogar, bekämpa ökenspridning, hejda och vrida tillbaka markförstörelsen samt hejda förlusten av biologisk mångfald.

Mål 16: Främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, se till att alla har tillgång till rättvisa samt bygga upp effektiva och ansvarsskyldiga och inkluderande institutioner på alla nivåer.

Mål 17: Stärka genomförandemedlen och återvitalisera det globala partnerskapet för hållbar utveckling.

FÖRORD

Genom finansiering från Sida har Studieförbundet och den oberoende tankesmedjan Global Utmaning tillsammans tagit fram en antologi om FN:s globala mål för hållbar utveckling – Agenda 2030. Till antologin har vi bjudit in skribenter som är forskare och samhällsdebattörer för att ge perspektiv på samtidens och framtidens hållbarhetsutmaningar.

Syftet med antologin är att sprida kunskap om var vi står just nu inom en rad utmaningsområden som klimat, ekonomi, stadsutveckling, hälsa och digitalisering. Med antologin vill vi också lyfta fram perspektiv som förhåller sig till lösningar, om några sådana finns. Vi vill även belysa hur vi som individer och samhällsmedborgare kan förhålla oss och agera med antologin som utgångspunkt.

Studieförbundet kommer använda och sprida antologin tillsammans med ett kompletterande studiematerial till alla de som deltar i organisationens studiecirkel. Målgruppen är primärt personer som är aktiva inom Studieförbundet eller i någon av dess medlemsorganisationer.

Antologin innehåller nio tematiska kapitel som fördjupar kunskaperna hos läsaren om ämnen som relaterar till Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling. I ett avslutande metodkapitel ges rekommendationer och konkreta förslag på hur målen kan omsättas i ett lokalt hållbarhetsarbete.

Varje kapitel utgår från en särskild utmaning. Inledningsvis beskrivs *Varför detta är en utmaning*. Sedan kopplar skribenten utmaningen till *ett eller flera mål i Agenda 2030*. Vidare beskrivs *viktiga lärdomar från existerande goda exempel* för att inspirera andra individer och aktörer till handling. En viktig komponent är att diskutera om det finns *det några lösningar på utmaningen*. Dessa konkretiseras avslutningsvis genom att ta upp *rekommendationer för genomförandet*.

Trevlig läsning!

Global Utmaning & Studieförbundet

Inledning. Agenda 2030

VÄGEN TILL DE GLOBALA MÅLEN

Författare
Alexander Crawford

”Hållbar utveckling är vår tids viktigaste utmaning. Vår värld är utsatt. Fattigdom fortsätter att slå mot samhällen och familjer. Klimatförändringar hotar många levebröd. Konflikter uppstår och sprids. Klyftor fördjupas. Dessa kriser kommer bara att fortsätta om vi inte ändrar riktning. Det är därför världsledare nu arbetar hårt med en ny utvecklingsagenda – inklusive en uppsättning konkreta mål för hållbar utveckling – som ska hjälpa styra mänskligheten till säkerhet och välbefinnande.” Så uttryckte sig dåvarande FN:s generalsekreterare Ban Ki-moon när han för några år sedan sjösatte Agenda 2030, för att samla FN:s arbete mot en mer hållbar värld.

Denna hållbarhetsresa började för länge sedan. Startskottet gick faktiskt i Stockholm, i juni 1972, när den svenska regeringen stod värd för den första globala miljökonferensen, ”United Nations Conference on the Human Environment”. Den så kallade Stockholmsdeklarationen antogs, med 26 punkter om miljöarbete, fattigdomsbekämpning, fredsarbete, utbildning, etcetera. Det omfattande förberedelsearbetet hade kartlagt mycket av vetenskapen kring miljösituationen i världen. För första gången försökte man på allvar koppla ihop miljöarbetets olika dimensioner.

Ända sedan 1972 har FN samlat till olika faser av internationella ansträngningar mellan stater (s.k. multilateralt arbete) för att försöka styra världen åt ett hållbart och robust håll. Uttrycket ”hållbar utveckling” (sustainable development) antogs och populariserades 1987, genom ”Brundtland-rapporten” som FN:s kommission för miljö och utveckling hade tagit fram. Brundtlandskommissionens definition av hållbar utveckling kom att bli vägledande skulle användas under de kommande 25 årens arbete: ”en utveckling som uppfyller dagens behov utan att äventyra framtida generationers förmåga att möta sina behov”.

Denna definition låg till grund för FN:s stora konferenser om miljö och utveckling (”Earth Summits”), i Rio de Janeiro 1992 och i Johannesburg 2002.

Vid millennieskiftet samlades närmare 150 stats- och regeringschefer på FN-högkvarteret i New York och antog Millenniemålen, åtta mål (med tillhörande delmål och indikatorer) som skulle uppnås år 2015. Millenniemålen låg till grund för såväl FN:s som många stora länders hållbarhetsarbete, framför allt i utvecklingsländer. De innefattade bland annat mål om att utrota den extrema fattigdomen och hungern i världen men även att utveckla ett globalt partnerskap för utveckling.

Med tiden utvecklades definitionen av hållbar utveckling ännu mer för att fånga ett mer holistiskt synsätt, som knyter samman de tre dimensionerna av hållbar utveckling: ekonomisk utveckling, social integration och ekologisk hållbarhet. Denna tredelade vision om hållbar utveckling betonades särskilt vid nästa stora FN-hållbarhetskonferens, Rio+20-konferensen 2012, som igen ägde rum i Rio.

Men hur förhåller sig de tre dimensionerna av hållbarhet – ekonomisk hållbarhet, ekologisk hållbarhet och social hållbarhet – till varandra? Ska man likställa dem och ge dem alla samma tyngd och värde? Kan man kompensera och kompensera mindre av en med mer än en annan? Eller är det så att en dimension är viktigare? Idag säger de flesta att man bör se dem som en hierarki, där ekologisk hållbarhet är av fundamental vikt och ses som en förutsättning för såväl social som ekonomisk hållbarhet. Man kan även hävda att den sociala hållbarheten ligger till grund för att en ekonomisk hållbarhet ska vara möjlig. Framförallt understryks att målen är universella och odelbara.

Det var vid Rio+20-konferensen 2012 som världens länder började förhandla fram FN:s globala mål för hållbar utveckling (Sustainable Development Goals, SDGs, eller ibland Global Goals), som sammantaget utgör det som kallas Agenda 2030. De är 17 stycken till antalet, med hela 169 delmål. Arbetet med att ta fram de nya målen bygger på de mest omfattande globala konsultationerna som FN någonsin har gjort, med såväl företag som civilsammanslagningar, kommuner och medborgare. "Den mest transparenta och inkluderande processen i FN-historien", enligt FN:s dåvarande generalsekreterare Ban Ki-moon. Totalt deltog 5 miljoner personer från över 88 länder över hela världen i arbetet, och utmejslade sin vision för hur världen ska se ut 2030.

Vissa av Millenniemålen ansågs 2015 vara helt uppnådda medan andra hade visat sig mycket svåra att närma sig. Agenda 2030 togs fram som svar på anklagelsen att Millenniemålen var för snäva – därav hela 17 mål – och att de mest riktade sig mot den fattiga världen. Agenda 2030 syftar till att skapa ett globalt ramverk för samarbete, för att ta itu med de tre dimensionerna av hållbar utveckling inom en etisk ram baserad på: (i) rätten till utveckling för

varje land, (ii) mänskliga rättigheter och social integration, (iii) konvergens av levnadsstandard över länder, och (iv) delat ansvar och möjligheter.

Låt oss titta på de 17 målen

Från FN:s håll har man ansträngt sig att göra Agenda 2030 så lättkommunicerat och pedagogiskt som möjligt. Bland annat har man tagit fram färggranna ikoner för de olika målen, som syns till flitigt på många olika håll. Det har även tagits fram samtals- och studiematerial. Mål 1 till 16 går igenom de olika dimensionerna av hållbar utveckling. Man lade sedan till Mål 17, som handlar om hur Agenda 2030 kan genomföras och understryker vikten av alla former av partnerskap: Mellan FN och dess medlemsländer, mellan stater, mellan regeringar, företagen och civilsamhällets alla organisationer. Man kan säga att Mål 17 binder ihop de andra 16.

Under varje mål finns 169 delmål, ofta 5–10 delmål per tematiskt mål. Genom dessa bryts målet ner i olika beståndsdelar. Vidare har FN tagit fram indikatorer som ska göra det möjligt att mäta framstegen. Låt oss ta ett exempel: Mål 6 handlar om Säkerställa tillgång till och hållbar vatten- och sanitetsförvaltning för alla. Under mål 6 finns 8 delmål och 11 indikatorer har identifierats. Till exempel:

- **Delmål 6.1:** Senast 2030 uppnå allmän och rättvis tillgång till säkert och ekonomiskt överkomligt dricksvatten för alla.
- **Indikator 6.1.1:** Andel av befolkning som använder dricksvatten från säkrade vattenreningstjänster.

Dessa mål, delmål och indikatorer blir tillsammans ett mycket omfattande och komplicerat styrmateriale, som experter och beslutsfattare kan dyka djupt ner i. Man ser också tydligt att dessa 17 mål (till skillnad från Millenniemålen) är relevanta för alla världens länder oavsett grad av ekonomisk utveckling. Om man läser igenom dem med till exempel Sverige i åtanke ser man att det för många mål och delmål återstår mycket arbete för oss om vi ska förverkliga dem.

När man ser de 17 målen är det lätt att man tänker, utifrån sitt perspektiv, att man kan välja "sitt" mål och arbeta med det utan att bry sig så mycket om de andra. Vi har sett en hel del aktörer, inte minst företag, agera så. Det är förstås lovvärt. Men det är också problematiskt. Agenda 2030 är en helhet som är mer än summan av sina delar.

Nu återstår snart bara 10 år för att uppnå alla dessa mål och delmål. Det är bråttom. På vissa områden går det framåt i rask takt, medan vi står och stampar på andra. I denna skrift går vi igenom, inte mål för mål

Agenda 2030:s 17 mål och 169 delmål.

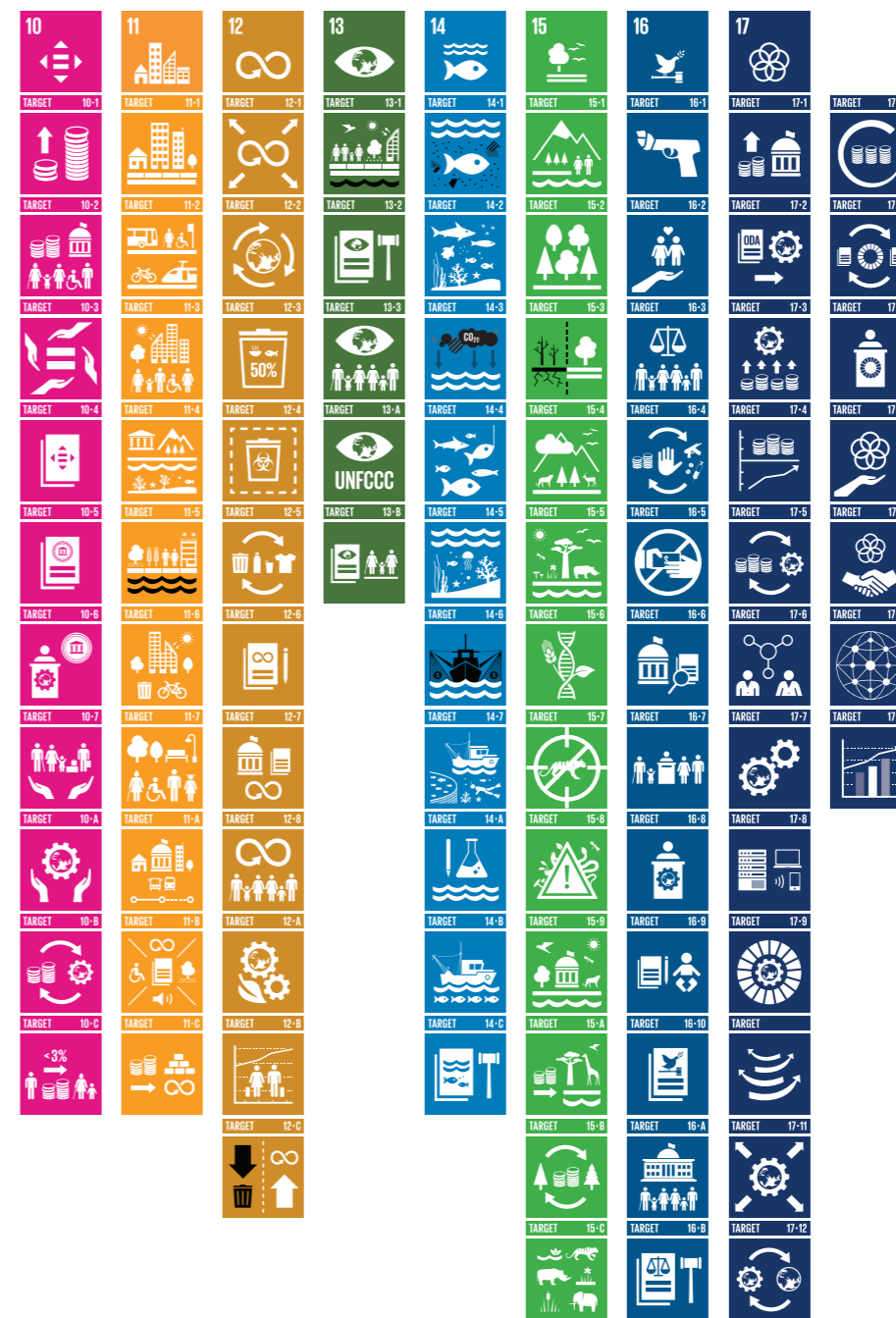
Till varje delmål (target) finns indikatorer kopplade för att mäta genomförandet.

Vill du läsa mer besök globalamalen.se

utan frågeställning för frågeställning, vad som kan göras och hur man ska resonera om vår väg framåt, mot en mer hållbar framtid.

I samband med klimatomötet i Paris sa USA:s president Barack Obama följande när det gäller klimatarbetet (Mål 13): "Vi är den första generationen att känna effekterna av klimatförändringarna och den sista generationen som kan göra något åt det." Det gäller dessvärre även många av de andra målen.

Alexander Crawford är omvärldsanalytiker samt designer och producent av lärprocesser. Han har varit knuten till Global Utmaning sedan 2014, senast som tf. VD (maj–september 2018), med ett särskilt fokus på globala strategiska trender, hållbarhetsomställningen, digitalisering och Europafrågor. Han har jobbat med omvärldsanalys och framtidsstudier i snart 20 år, bl.a. som Director på Tällberg Foundation, där han också lett arbetet med Tällberg Forum under åren 2005–2013. Han har studerat nationalekonomi vid London School of Economics.

Kapitel 1. Ekonomi

HUR SKAPAR VI ETT HÅLLBART EKONOMISKT SYSTEM?

Författare
Kristian Skånberg

GLOBALA MÅLEN
för hållbar utveckling

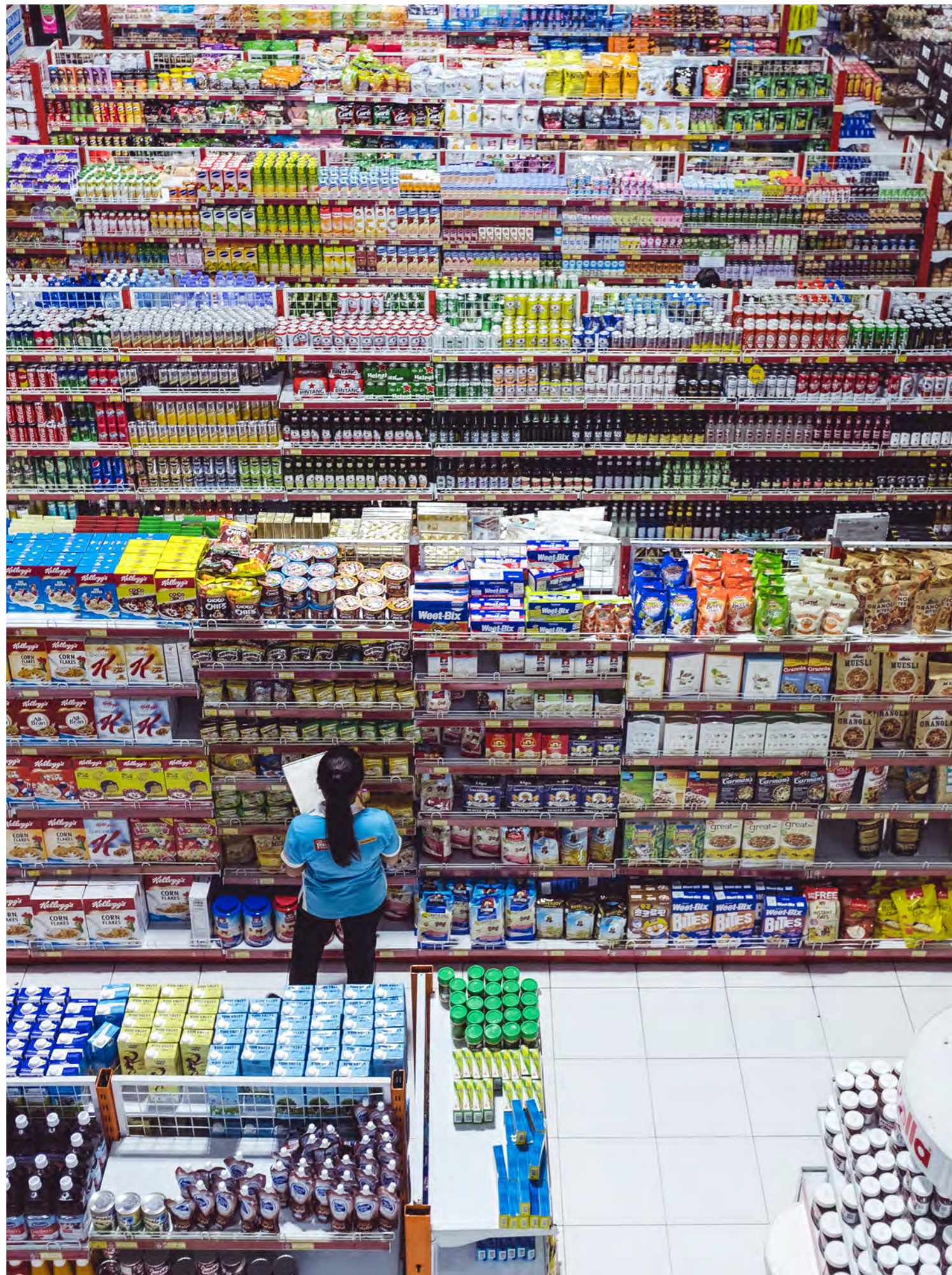
1–17 och inte minst hur kopplingarna mellan dem ser ut. Historiskt har dock kanske mest ekonomiämnet fokuserat på mål 1, 8, 9, 10, 12, 17.

Flera aktörer kan enas om vad som är samhällsnyttigt, som miljöpåverkande utsläpp och ohälsa, avfall som måste omhändertas, diskriminering, ohälsa, buller, trängsel, dåliga arbetsvillkor och varor som inte håller vad de lovar. Vad som verkligen är samhällsnyttigt är det däremot svårare att definiera och enas om. Det som är samhällsnyttigt idag behöver heller inte vara det om några decennier, och det som är samhällsnyttigt i ett land behöver inte vara det i ett annat. Vad samhällsnytta innebär, och hur samhällsnyttigt något är, kan helt enkelt variera.¹

Samhällsnyttig hushållning

Både politiker och företagsledare, men också framsynta konsumenter, behöver ta beslut, investera och hitta lösningar för att såväl de själva som omvärlden de lever och verkar i kan utvecklas så bra som möjligt. Det är svårare än det låter eftersom vi faktiskt inte säkert kan veta hur den framtida världen kommer att se ut. Alla beslutsfattare vill hitta robusta lösningar som kan leverera samhällsnytta oavsett framtidsutveckling. Samhällsekonomiska analyser brukar användas när det som ska bedömas någorlunda lätt kan mätas i pengatermer, även om det är en känslig uppgift att bestämma värden på nyttor och "onyttor" som saknar ett pris (kostnad).² Trots svårigheterna med att sätta värden på resursuttömning och miljöpåverkan har intresset för att inkludera fler aspekter ökat, inte minst den sociala hållbarheten, bland såväl politiker, företag, konsumenter och civilsamhällesaktörer.

Det finns många aktörer som både vill veta, och visa, hur deras verksamhet bidrar inte bara till den egna verksamhetens balansräkning utan till hela den samhälleliga balansräkningen. Genom att investera i och bygga upp de olika kapitalslagen – natur-, real-, human- och socialt kapital – möjliggörs framtida produktion, försörjning och välfärd, och därmed vår förmåga

att uppfylla FN:s 17 globala mål. I och med att alla världens länder genom ett FN-beslut enats om att det är dessa 17 mål, och deras 169 delmål, som utvecklingen i världen ska utvecklas i riktning mot, går det nu att säga att det finns en allmänt accepterad definition av samhällsnytta – att närma sig de här målen.

De olika kapitalslagen och de globala målen

Globala målen hänger dessutom nära samman med de olika kapitalslagen:

Naturkapitalet består av exempelvis mineraler, mark- och vattenresurser. Beroende på hur samhället förvaltar naturkapitalet kan det eroderas eller utvecklas. Det finns både förnybart och ändligt naturkapital, och dessutom kan man utnyttja den energi som flödar från vind, sol, vatten och vågor. Det förnybara naturkapitalet består av det som återskapas i naturen, och på sikt är det naturkapitalets räntabilitet som utgör basen i en långsiktigt hållbar ekonomi. Det ändliga naturkapitalet återskapas inte, men vissa grundämnen, till exempel järn, kan återvinnas i mycket hög grad om man har utvecklat system för det. Flera av de globala målen kan kopplas till naturkapitalet, inte minst mål 2, 6, 13, 14 och 15, det vill säga hunger, vatten, klimat, hav och ekosystemen, men också delmål kopplade till andra mål, och inte minst kan också naturkapitalet påverkas av hur flera av de andra målen utvecklas.

Realkapital är allt tillverkat kapital som samhällets fysiska funktionalitet är uppbyggd av, exempelvis maskiner, fordon, byggnadsstommar, räls och annat. Ju mer funktionellt realkapitalet är, desto högre verkligt värde har det samhällsekonomisk. Ju bättre det dessutom kan underhållas, repareras och uppgraderas, desto bättre behåller det sitt värde. En del realkapital är dock inte enbart av godo, utan kan, om det är dåligt designat eller används fel, skada andra kapitalslag, även annat realkapital. Hur samhällsnyttigt realkapitalet är kan alltså bero på hur det används. Produkterna som realkapitalet gör det möjligt att tillverka används sedan av alla oss ute i samhället och då kan dessutom det så kallade konsumentöverskottet (hur stor nytta utöver priset vi betalat vi tycker att vi har av att använda en produkt eller tjänst) variera. Detta gör välfärdsvärdering till en mycket svår bedömnings-sport. Flera av de globala målen kan kopplas till realkapitalet, inte minst mål 7, 8, 9, 11, men också 12 och 13, det vill säga energi, jobb, infrastruktur, städer, och därtill hållbar produktion och konsumtion, samt klimat. Hur realkapitalet utformas, och sedan används, påverkar också i sin tur nästan alla andra mål.

Humankapital – det potentiellt mest värdefulla kapitalslaget – utgörs av våra gemensamma mänskliga förmågor, som gynnas av att vi har hälsan, utbildar oss (kunskap), lär oss ett yrke (know-how), och sedan vidareutvecklar detta genom livet. Det är många globala mål som kan kopplas till humankapitalet, men framför allt är det mål 3, 4, och 5, det vill säga hälsa, utbildning, jämställdhet, men sedan delvis också 1, 2, 8, 10, det vill säga fattigdom, hunger, jobb, jämlikhet, och även 16 och 17, det vill säga målen om rättvisa institutioner, samarbetsformer och partnerskap. Utvecklas naturkapitalet och realkapitalet åt rätt håll ges humankapitalet bättre förutsättningar att växa, frodas och komma till sin fulla rätt. Men det omvända gäller också, det vill säga utvecklas humankapitalet väl blir det lättare att via ökad kunskap och kompetens få bättre utväxling och utveckling på både natur- och realkapitalet.

Socialt kapital – Alla kapitalslag behövs således för att samhället ska fungera. Industrin behöver råvaror från naturkapitalet för att "mata" de maskiner som ju utgör realkapitalet, och driva dem med energi som också härstammar från naturkapitalet, och det sker ofta i en byggnad som är realkapital, och allt detta sköts av humankapital, som i sin tur är beroende av både natur- och realkapital för sin hälsa, alla sina transportbehov och så vidare. För att allt detta ska fungera så bra som möjligt måste en rad aktörer samarbeta. Denna samarbetsförmåga kallas socialt kapital. Här ingår både de institutionella faktorer som formellt styr vårt samarbete, till exempel med olika regler och lagar om immateriella rättigheter, men också de informella normer som gör att saker förhoppningsvis fungerar väl i praktiken. Det är detta mål 16: Fredliga och inkluderande samhällen och 17: Globalt partnerskap till stor del handlar om. I avsaknad av socialt kapital erhålls sällan någon högre välfärdsutväxling hur mycket som än finns av de andra kapitalslagen.

Även mål 4, 5, och 10, det vill säga utbildning, jämställdhet och jämlikhet brukar anses viktiga för det sociala kapitalet, och uppstår det problem med mål 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9 och 12 brukar förutsättningarna för de tidigare nämnda målen snart erodera. Och dessa mål kommer i sin tur att bli svåra att nå om inte målen 13 och 15, det vill säga klimatet och ekosystemen, är någorlunda stabila. Alla mål hänger alltså ihop och påverkar varandra. Målen är, liksom kapitalslagen, helt enkelt varandras förutsättningar, i ett komplext system. Människans ekonomiska system är en del av vårt sociala samhälleliga system, som i sin tur är inbäddat i ekosystemen inom ramen för alla de biofysiska kretsloppen. Naturkapitalet (miljön) är basen, realkapitalet (ekonomi) verktyget, humankapitalet (social utveckling) målet, och det sociala kapitalet (tilliten och samarbetsklimatet) smörjmedlet för samhällets hållbara utveckling.

1.4 Senast 2030 säkerställa att alla män och kvinnor, i synnerhet de fattiga och de utsatta, har lika rätt till ekonomiska resurser [...] samt tillgång till arv, naturresurser, lämplig ny teknik och finansiella tjänster, inklusive mikrokrediter.

4.4 Till 2030 väsentligen öka det antal ungdomar och vuxna som har relevanta färdigheter, däribland är tekniska färdigheter och yrkeskunskunnande, för sysselsättning, anständigt arbete och entreprenörskap.

5.a Genomföra reformer för att ge kvinnor lika rätt till ekonomiska resurser, möjlighet att äga och kontrollera mark och andra former av egendom samt tillgång till finansiella tjänster, arv och naturresurser, i enlighet med nationell lagstiftning.

8.1 Upprätthålla ekonomisk tillväxt per capita i enlighet med nationella förhållanden och i synnerhet en BNP-tillväxt på minst 7 procent per år i de minst utvecklade länderna.

8.4 Fram till 2030 successivt förbättra den globala resurseffektiviteten i konsumtionen och produktionen samt sträva efter att bryta sambandet mellan ekonomisk tillväxt och miljöförstöring, i enlighet med det tioåriga ramverket för hållbar konsumtion och produktion, med de utvecklade länderna i täten.

Balansräkningsfokus nyckel till Agenda 2030

Världsekonomin har de senaste decennierna växt sig så stor, människorna på jorden blivit så många, och samhällets totala markanvändning så omfattande, att vi nu är den enskilt största påverkanskraften på jorden. Idag påverkar människan i större utsträckning vår planet än naturens egna biofysiska kretslopp. Därmed har vi också ett extra stort ansvar för att säkerställa att vår inverkan sker på ett långsiktigt hållbart sätt, så att den globala planetära balansräkningen byggs upp istället för att erodera. Dessutom måste den totala globala förmögenheten som finns här på jorden kunna säkerställa alla människors grundläggande behov. Det innebär i sin tur att andra arters livsbetingelser också måste tryggas. Fungerar inte alla de ekosystemtjänster som exempelvis nämns i Agenda 2030, delmålet 15.9 undermineras nämligen våra egna möjligheter att nå alla andra globala mål. Att trygga världens långsiktiga försörjningsförmåga och välfärd i symbios med välfungerande ekosystem är vad FN:s 17 globala mål ytterst handlar om.

En ny utvecklingsstrategi krävs

Att hushålla väl med alla till buds stående (knappa) resurser är också vad ekonomiämnet handlar om. Hur man lyckas med den långsiktiga hushållningen brukar kunna avläsas bättre ur en balansräkning – som mäter hur de samlade tillgångarna utvecklas – än en resultaträkning – som mäter årets omsättning och kostnaderna för att få till den. Detta gör att alla som intresserar sig för ekonomi på riktigt borde fokusera mer på samhällets balansräkningsutveckling än hur eventuella resultatmätt (läs BNP) utvecklas. FN:s 17 globala mål kan ses som ett sätt att ännu mer mångfacetterat beskriva utvecklingen av alla de balansräkningsposter vi är beroende av för vår försörjning och välfärd. När alla världens länder nu enats om dem går det ju som sagt också att betrakta dessa mål som en definition av vad som är samhällsnyttigt. Målen kan ses som världens största politiska upphandling, och när alla världens företag ska börja leverera varor, tjänster och lösningar för att världens länder ska kunna nå målen blir det samtidigt den största beställning som den samlade världsekonomin någonsin lagt.

Ett exempel på att detta tänkande sprider sig är svensk stålindustris samarbete med Stockholm Environment Institute (SEI). Stålindustrin har antagit en långsiktig vision om att bli fullt ut samhällsnyttig och har också efter ett flerårigt forskningssamarbete med SEI bestämt sig för att det är de 17 målen som ska vara rättesnöret i det visionära samhällsnyttosträvandet. Argumentationen utgår ifrån att om stålindustriföretagen själva försöker

nå alla de 17 målen, men också med hjälp av de produktlösningar man erbjuder hjälper det svenska samhället och kunderna utomlands att nå sina mål, kan man hävda att man är fullt ut samhällsnyttig. Detta givet att det sker utan att det förorsakar problem som gör det svårare att nå något mål lokalt, regionalt, nationellt eller globalt. Stålindustriföretagen vill genom att bygga upp sina balansräkningar samtidigt stärka Sveriges balansräkning, och genom att sälja sina produkter utomlands också hjälpa andra länder att bygga upp sina balansräkningar, och på så sätt bidra till att man närmar sig FN:s globala mål.

Lyckas företag och verksamheter att göra välvägda strategiska vägval för att möta framtidens utmaningar, exempelvis genom att attrahera finansiering och investera klokt, samarbeta framgångsrikt både på hemma- och exportmarknader, samt utveckla kompetenta medarbetare och produktportföljer som kan fungera som lösningar på kundernas problem, kommer företagens och verksamheternas balansräkningar att stärkas. Också nationalförmögenheten kommer att stärkas, givet att verksamhetens naturresursuttag och eventuellt kvarvarande miljöpåverkan inte eroderar naturkapitalet eller via sämre arbetsmiljö eller andra hälsoeffekter inte har negativ påverkan på humankapitalet.

Politikens roll är att få det privatekonomiskt och företagsekonomiskt lönsamt att också vara samhällsekonomiskt lönsamt. Det innebär att med ekonomiska styrmedel och olika regelverk säkerställa att det lönar sig att agera samhällsnyttigt som investerare, producent och konsument. Politiken bör helt enkelt göra det enklare, och mer lönsamt, att agera samhällsnyttigt, och på motsvarande sätt göra det svårare, och dyrare, att agera samhällsskadligt, som miljöpåverkan eller hälsoförsämringar. Lyckas politiken få sådana långsiktiga ramverk på plats blir spelreglerna tydliga för såväl investerare, producenter och kunder. Enligt Agenda 2030 är FN:s 17 globala mål transformativa, de är alltså så långtgående att det kommer att krävas förändringar av alla samhällsaktörer. Målen är också universella, det vill säga de gäller alla länder, sektorer och aktörer. De är också odelbara, det vill säga de kommer inte att kunna lösas ett i taget eftersom de hänger ihop och påverkar varandra. I takt med att Agenda 2030 och de 17 målen får allt mer genomslag kommer också allt mer medvetna företagskunder, slutkonsumenter och medborgare, och inte minst politiker, att ställa högre krav på hållbarhet och produkters samhällsnytta. För de aktörer som är framsynta och tar detta på allvar skapas nya affärsmöjligheter.

DE GLOBALA MÅLEN HANDLAR OM ATT TRYGGA VÄRLDENS FÖRSÖRJNING, VÄLFÄRD OCH EKOSYSTEM I SYMBIOS.

I omställningen till en värld där FN:s globala mål spelar en allt viktigare roll kommer all ekonomisk verksamhet som vill vara samhällsnyttig att ställas inför svåra avvägningar. Strategiska analyser måste därför göras av vad som är en bra affär på både kort och lång sikt, eftersom det som kan tyckas vara en god affär på kort sikt på längre sikt kan bli en omöjlig affär då resten av världen ställer om och vissa sektorer omstruktureras, kanske inte minst när dagens ohållbara energi- och transportsystem ska byta skepnad. Politik, näringsliv, kunder och forskare kommer med all sannolikhet att steg för steg framöver flytta fram fronten kring vad som är samhällsnyttoskapande. I denna process kommer det antagligen i många fall att löna sig att ligga i framkant.

Att navigera rätt mot en hållbar framtid

För att bättre kunna navigera i en samhällsnyttig hållbar riktning finns nu ett verktyg – en kompass – som kan hjälpa företag att avgöra vilka delar av verksamheten som redan driver goda samhällsnyttiga cirklar, vilka delar som eventuellt är problematiska för att de är del av samhällsnyttoskapande onda cirklar, men också hur en tänkt kommande produkt eller process borde utformas för att bli så samhällsnyttoskapande som möjligt.³

Kompassen är framtagen av SEI tillsammans med stålindustrin men kan användas av företrädare för vilken annan bransch som helst, eller av politiker, olika fackdepartement och myndigheter, eller civilsamhällesorganisationer.⁴ Kompassen fungerar som en multikriterieanalys, där de 17 målen utgör de 17 kriterierna och utgångspunkten är att man inte kan välja ut några mål utan måste ta hänsyn till samtliga mål och hur de påverkar varandra, och att detta kan ske i flera led.⁵ Kompassen underlättar ett systemiskt tankesätt, och syftar till att ta de helhetsgrepp som måste känneteckna hållbarhetsarbetet för att undvika de suboptimeringar som annars lätt blir resultatet när man inte tvingas ta hänsyn till effekterna av en tänkt åtgärd kontra alla de 17 målen. Hur målen påverkar varandra beror på hur hållbart olika aktörer agerar, och kompassen är skapad i ett interaktivt gränssnitt där många inställningar kan varieras.

Kompassen är dessutom byggd för interaktiv användning, vilket gör att alla antaganden och inställningar vid behov kan ändras. Oavsett hur rätt grundinställningen skulle vara, kan kompassen behöva ändras i takt med nya forskningsrön, teknisk utveckling, förändrade beteendemönster, eller för att vissa länder närmar sig måluppfyllelse gällande vissa mål, men fjärrar sig från andra. Till skillnad från en vanlig kompass som ska visa mot norr, ska en hållbarhetskompass visa mot det som är mest samhällsnyttigt.

Det är ju delvis ett rörligt mål som man bäst följer genom att hålla koll på alla FN:s 17 globala mål, och hur de hänger ihop och kan påverka varandra, på en och samma gång.⁶

Så vad säger kompassen om vår hållbarhetsriktning:

- För närvarande visar kompassen att det för Sverige mest samhällsnyttiga vore satsningar på yrkesutbildningar, det vill säga utbildnings-satsningar som är styrda mot arbetslivets behov.
- Även på global nivå hamnar skolgång och kompetensutveckling, inte minst för kvinnor, och med kopplingar till ökad sysselsättning och samhällsdeltagande (empowerment), högt.
- Skulle Sverige vrida upp hållbarhetsambitionerna visar kompassen att framtida satsningar på hållbar produktion och konsumtion skulle kunna bli den mest effektiva utvecklingsmotorn för att skapa samhällsnytta genom att just detta skapar bra förutsättningar för andra att i sin tur bättre kunna hjälpa till att också nå andra mål.
- Globalt skulle ökade hållbarhetsambitioner överlag inte förändra det faktum att utbildnings-satsningar fortfarande är viktigast. Mer kunskap och kompetens inom just hållbarhetsfrågor som kunde skapa ett resurs-snålare, miljövänligare, hållbarare naturresursbrukande, inte minst inom jordbruket och livsmedelsområdet, skulle vara extra prioriterat för att sådana goda cirklar kan skapa samhällsnytta brett, det vill säga påverka många mål i positiv riktning.
- En omläggning av jordbruket med både en hållbarhets- och en produktivitetinriktning, som dessutom tillförsäkrar brukande bönder en (bättre) inkomst de kan leva på, och som ger dem möjlighet att tänka långsiktigt (och därmed hållbart), skulle vara en stark förändringskraft med positiv effekt på många mål.
- Att utveckla och utforma ett verkningsfullt ekosystemskydd som inte hindrar utan stödjer social (och ekonomisk) utveckling för lokalbefolkningen skulle också skapa stor samhällsnytta.
- Läser man istället av kompassen utifrån vad som vore mest verkningsfullt att rätta till för att försöka mildra onda cirklar, eller allra helst vända dem till goda spiraler, är det i Sverige att få till ekonomisk utveckling med fokus på infrastrukturbyggande, att ytterligare minska sina resurs- och miljöfotavtryck, säkra miljömål, och tydligare gynna sociala mål.

9 HÅLLBAR INDUSTRI, INNOVATIONER OCH INFRASTRUKTUR

9.3 Öka tillgången för småskaliga industriföretag och andra företag, i synnerhet i utvecklingsländerna, till finansiella tjänster, inklusive överkomliga krediter, samt deras integrering i värdekedjor och marknader.

10.5 Förbättra regleringen och övervakningen av globala finansmarknader och finansinstitut samt stärka genomförandet av sådana regleringar.

Det är ett djärvt grepp att på detta sätt kvantifiera samhällsnytta via de globala målen och fullt ut ta hänsyn till att de är odelbara och påverkar varandra, men att hantera målen ett i taget leder ofta till onödiga suboptimeringar som både fördyrar och försvårar hållbarhetsarbetet i längden. Genom att använda kompassen kan komplexitet hanteras på ett mer systematiskt sätt, vilket ökar möjligheterna att göra kloka val som håller långsiktigt.

Kristian Skånberg är senior rådgivare åt SEI respektive Global Utmaning sedan många år och forskare med bakgrund i nationalekonomi, finansiell ekonomi, företagsekonomi och systemekologi, nu verksam vid KTH och institutionen för hållbar utveckling, miljövetenskap och teknik (SEED) på enheten för strategiska framtidsstudier.

Stockholm Environment Institute (SEI) är ett svenskt forskningsinstitut inom miljövetenskap och hållbar utveckling med internationell profil och inriktning på policyfrågor. Institutet rankades som världens mest renommerade både 2015 och 2016. Forskningsinriktningen rör bland annat Agenda 2030, hållbara produktions- och konsumtionsmönster, strategiska framtidsstudier och industriell omställning, och inom ramen för detta görs ibland "co-creation"-studier tillsammans med olika industribranscher.

Jernkontoret är den svenska stålindustrins branschorganisation och verkar för att stärka stålindustrins konkurrenskraft så att det svenska stålet kan fortsätta bidra till en ökad välfärd. Inom ramen för detta har det antagits en vision för 2050 att bara samhällsnyttiga produkter ska lämna företaget och nyligen publicerats en färdplan för en fossilfri stålindustri, där bland annat vätgas-producerat stål (HYBRIT) ingår.

Anteckningar

Kapitel 2. Klimat

**HUR HAMNADE VI HÄR
OCH VAR STÅR VI IDAG?**Författare
Anders Wijkman

GLOBALA MÅL

Sverige är det land i världen som har störst möjligheter att nå målen i Agenda 2030, enligt en ranking av Bertelsmann Stiftung och FN-nätverket SDSN. Samtidigt har Sverige ett av världens största ekologiska fotavtryck. Att rankas högst upp i listan är därmed inte samma sak som att redan ha nått målen och leva upp till agendan. Sverige står inför många utmaningar på flera områden, inte minst relaterat till klimat och konsumtion. Vilka är Sveriges största utmaningar om målen skall uppfyllas?

Klimatutmaningen

Klimatförändringarna som vi upplever och kommer uppleva i allt större grad är vår tids tydligaste exempel på att vi överutnyttjar jordens resurser. Vi använder råvaror, energi och ekosystem för ekonomiska syften och vinning, men i och med att vi tar ut mer resurser årligen än vad planeten regenererar bidrar vi till en långsiktig degradering och utarmning av både ekosystem och ändliga råvaror. I tillägg till detta rubbar vi klimatbalansen. Detta är särskilt allvarligt. Klimatet har varit stabilt under de senaste tiotusen åren och det är under denna tid som människan blev bofast, började bruka jorden och byggde samhällen. Klimatuppvärmningen hotar därmed själva grundvalarna för vår civilisation.

Ett grundproblem är att vi under industrialiseringen skapat en ekonomisk modell som tycks göra antagandet att naturens resurser är oändliga, och samtidigt att naturen fungerar som en oändligt stor soptunna. Men resurserna är ändliga – förutom den ständigt flödande solenergin och, kopplat till den, fotosyntesen – och förmågan att ta hand om avfall och restprodukter begränsade.

Den främsta orsaken till klimatförändringen är det mänskliga samhällets snabbt ökande utsläpp av så kallade växthusgaser, främst koldioxid (CO₂).

Människan genererar även andra växthusgaser som metan och lustgas. Men koldioxid är den viktigaste på grund av att den stannar i atmosfären under många hundratals år.

Växthusgaserna är helt centrala för livet på jorden. Utan dessa gaser skulle medeltemperaturen vara cirka 35 grader lägre. Inget mänskligt liv skulle vara möjligt. Men sedan industrialismens början har vi successivt ökat användningen av fossila bränslen, det vill säga olja, kol och gas, och därmed genererat allt större mängder CO₂. Problemet när vi ökar halten av växthusgaser i atmosfären är att värmebalansen på jorden rubbas. Allt mer av energin som strålar in mot jorden – och som i ett jämviktsläge strålade ut – stannar på jorden.

Men energibalansen påverkas även av markanvändningen. Skogarna och växtligheten använder CO₂ för sin tillväxt. Även haven absorberar mycket CO₂. När därför kustnära områden skövlas, skogar huggs ned utan att återplanteras eller allt större markområden läggs under plojen rubbas balansen av växthusgaser, främst CO₂. Halten av växthusgaser i atmosfären ökar, precis som när vi eldar fossila bränslen.

Klimatförändringen är bara ett exempel på människans negativa påverkan på naturen. Utarmningen av den biologiska mångfalden, förstöringen av matjordslagret, skövlingen av tropiska skogar samt utfiskningen är andra bevis för hur vi överutnyttjar natursystemen. Utarmningen av arter kan tyckas vara ett moraliskt problem, men det är också ett nyttoproblem. Idag vet vi inte hur den komplexa väven av olika djur- och växtarter exakt hänger samman, eller vilka effekter som kommer av att vissa djur- och växtarter försvinner.

Många människor – inte minst ekonomer – betraktar naturen främst som en resursbas för oss att exploatera. Men då glömmer man att naturen först och främst är ett för människan livsuppehållande system. Vi spelar ett oerhört högt spel när vi med våra utsläpp av växthusgaser påverkar klimatbalansen och när vi genom att överutnyttja våra mest vitala ekosystem urholkar planetens förmåga att långsiktigt försörja oss med mat och andra nödenheter.

Orsaken till dagens situation är främst den snabba tillväxten i både ekonomi och befolkning. Jordens befolkning har ökat från 2,5 miljarder vid tiden efter andra världskriget till 7,5 miljarder idag. Det är en tredubbling, bara under vår livstid och ökningen fortsätter. Varje år ökar befolkningen i världen med dryga 80 miljoner människor, ett nytt Tyskland. FN:s senaste prognos pekar mot en befolkning på över 11 miljarder människor i slutet av detta århundrade. Samtidigt som befolkningen ökat snabbt har den ekonomiska aktiviteten i världen mer än tiodubblats.

Tillväxten i ekonomi och befolkning har haft ett nära nog linjärt samband med energi- och materialanvändningen. Det innebär att våra samhällen, under lång tid främst industriländerna, behövt ständigt mera material i form av energi, jordbruksmark, vatten, biomassa, basmaterial som cement, stål, aluminium och plast, samt kemikalier för att tillgodose de snabbt ökande materiella behoven. Under de senaste årtiondena har framför allt länder i Asien, anförda av Kina, upplevt en mycket snabb ekonomisk utveckling. Det innebär att Kina snart kommer att gå om USA som världens största ekonomi. Landet svarar redan för de högsta utsläppen av växthusgaser.

Ekonomins organisation bär en stor del av ansvaret för dagens situation. Det har sedan efterkrigstiden varit praxis att skylla alla former av budgetunderskott, i kombination mot en ständig strävan att öka och stimulera den konventionella tillväxten (tillväxt mätt i BNP). Detta helt oavsett konsekvenserna i form av ökande utsläpp av växthusgaser och överutnyttjad natur. Trots att det är våra valda politiker som förväntas styra, har konventionella ekonomer fått stort inflytande över regler och lagar. På samma sätt som ekonomer varnar för inflation, budgetunderskott och bytesbalans, borde de också varna för klimatförändringar och överutnyttjande av naturresurser.

Hur relaterar klimatet till de globala målen?

Agenda 2030 är ett viktigt första steg på vägen mot ett mer hållbart samhälle. Det är idag – tre år efter beslutet i FN – närmast ett mirakel att de 17 globala målen för hållbar utveckling fick accept av världens regeringar. Med Donald Trump i Vita Huset skulle agendan aldrig antagits. Men ambitiösa mål – som i Agenda 2030 – är just första steget mot förändring. Samtidigt måste vi vara klara över svårigheterna att nå målen. Djävulen ligger i detaljerna och i detta fall i implementeringen.

Genomförandet av agendan kommer att kräva en genomgripande reform av ekonomin. Så länge som vi lever kvar i en gammal tro på en konventionell tillväxtbaserad ekonomi – där fokus är inställt på volym och kvantitet, inte på kvalitet – kommer vi varken att klara klimatavtalet, det så kallat Parisavtalet, eller Agenda 2030:s mål. Det gäller i synnerhet mål 13: Bekämpa Klimatförändringen, mål 14: Hav och marina resurser och mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald. Vi måste utveckla andra mätmetoder för ekonomin och ge prioritet för produktionsformer som inte bryter ned natursystemen, utan snarare hjälper till att bygga upp och regenerera dem.

Den stora utmaningen med Agenda 2030 är att inte försöka möta målen ett och ett separat. Om det sker kommer klimat- och miljömålen ha svårt att överleva. En fortsatt konventionell syn på tillväxt kommer göra det omöjligt

7.3 Till 2030 fördubbla den globala förbättringstakten vad gäller energieffektivitet.

14.6 Senast 2020 förbjuda vissa former av fiskesubventioner som bidrar till överkapacitet och överfiske, avskaffa subventioner som bidrar till olagligt, orapporterat och oreglerat fiske [...]

15.2 Till 2020 främja genomförandet av hållbart brukande av alla typer av skogar, stoppa avskogningen, återställa utarmade skogar och kraftigt öka nybeskogningen och återbeskogningen i hela världen.

att nå mål 13, 14 och 15. Målen måste istället adresseras genom ett integrerat synsätt och metodik.

Ett intressant initiativ är *Warm Data*, där forskaren Nora Bateson samlar olika grupper människor och diskuterar de globala målen för hållbar utveckling utifrån frågan: Hur hänger målen ihop? Klimatet har ju ett eget mål – mål 13: Bekämpa Klimatförändringen – men mål 12: Hållbar konsumtion och produktion är lika viktigt för att nå dit. Samma gäller för mål 7: Hållbar energi till alla och mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald. Samtidigt inser vi att dessa mål också hänger tätt ihop med exempelvis mål 3: Hälsa och välbefinnande och mål 10: Minskad ojämlikhet. Varje studie av Agenda 2030 visar övertygande hur de olika målen hänger samman och är beroende av varandra. Det centrala nu är därför att utveckla metoder som gör att regeringar, företag och civila samhället kan arbeta med målen på ett integrerat sätt.

Viktiga lärdomar

Klimatförändringen är ett problem på systemnivå som rör själva metabolismen i industrisamhället. Därför kan inte utmaningen lösas inom ramarna för ett land eller enskild myndighet eller med enkla individuella åtgärder. Problemet är att vi idag saknar både en plan för klimatmålen genomförande och tydlig politisk ledning, såväl på global som på nationell nivå. Politisk ledning kommer att vara avgörande för agendans genomförande och omställning mot mer hållbara samhällen. Om det inte finns ett tydligt ledarskap kommer åtgärderna aldrig att räcka till. Att bara låta marknaden ha sin gilla gång räcker inte. Skadorna på klimat och miljö avspeglas sällan i de priser vi betalar. Det gör att ny och mer klimat- och miljövänlig teknik har svårt att komma in på marknaden av kostnadsskäl.

De ekonomiska modeller som idag används för att konsekvensbedöma och beräkna olika förslag och åtgärder till utsläppsminskningar lägger fokus på kostnaderna men bortser i allt väsentligt från värdet av nyttorna – i form av exempelvis renare luft, förbättrad hälsa och minskad klimatpåverkan. Vi

har vidare en global finanssektor med hela världen som spelplan som i allt väsentligt har den kort-siktiga vinstmaximeringen som ledande princip. Eftersom marknadsekonomin inte har en inbyggd moralkompass, utan endast är ett effektivt sätt att

”DEN SOM TROR PÅ OBEGRÄNSAD TILLVÄXT PÅ EN BEGRÄNSAD PLANET ÄR ANTINGEN GALEN ELLER OCKSÅ ÄR HAN EKONOM”
Kenneth Arrow

fördela resurser, krävs det klok politisk styrning för att balansera globaliserings negativa effekter, både på människa och natur. Tyvärr saknar dagens globala politik de ramverk och regleringar som skulle krävas för att minska – och på sikt häva – den konventionella tillväxtens negativa klimatpåverkan. Den globala ekonomin saknar styrning, och utvecklingen går väldigt snabbt i fel riktning. Samtidigt är den tid vi har för att vända utvecklingen mycket knapp. Om vi skall lösa problemet med klimatets utmaningar måste ledande ekonomer, inte minst inom finanssektorn, tänka på ett radikalt annorlunda sätt.

Problemet är inte bara energisystemet och utsläppen av växthusgaser: Lika viktigt är resurs- och materialanvändningen. Det har varit en stor brist att diskussionen hittills helt fokuserat på energianvändningen där man fått en känsla att om vi endast byter till förnybara energikällor så har vi löst hela problemet. Men så enkelt är det inte. Stål kan inte tillverkas utan kol och kocks. Plast kan inte tillverkas utan fossila material. Aluminium och cement förutsätter väldigt höga temperaturer och även där är fossila bränslen en viktig komponent. Textilier består till ökande delen av polyester, det vill säga olja. Jordbruket är också väldigt beroende av fossila bränslen. Därtill kommer att varje gång vi sätter plogen i marken frigörs stora mängder kol. Inom alla dessa sektorer måste innovationer till – eller andra metoder – eller substitution, som till exempel att bygga höghus i trä istället för betong, för att kraftigt reducera utsläppen. Att gå från linjära till cirkulära materialflöden är en annan viktig del av en strategi för att stabilisera klimatet.

Ytterligare en komplicerande faktor är att vi är på väg från industrisamhället in i den digitala ekonomin. Den kommer att kräva andra spelregler. Det finns mycket i den digitala ekonomin som öppnar för lösningar men också mycket som utgör utmaningar. Frågor som ”hur påverkas demokratin?”, ”vad händer med jobben?”, ”vem äger våra data?” är helt centrala. Vad gäller klimatet kan vi konstatera att expansionen av den digitala ekonomin, i form av spel, alternativa valutor och konsumtionstjänster drar mycket energi – och orsakar därmed också utsläpp. E-handeln gör det också mycket lättare att konsumera. Frågan vi måste ställa oss är, hur påverkar näthandeln vårt ekologiska fotavtryck. På den positiva sidan ligger samtidigt att digitaliseringen ökar möjligheterna att låna och hyra tjänster istället för att köpa och äga prylar.

För att på allvar bemöta klimatutmaningen måste vi gå in i alla samhälls sektorer och förändra. Det kräver ofta en genomgripande förändring både av produktion och konsumtion. Vi måste göra saker på ett annat sätt än vi är vana vid. Men det finns fortfarande ett stort motstånd mot förändring, framförallt bland dem som har investerat i dagens energi- och

11.6 Till 2030 minska städernas negativa miljöpåverkan per person, bland annat genom att ägna särskild uppmärksamhet åt luftkvalitet samt hantering av kommunalt och annat avfall.

6.6 Senast 2020 skydda och återställa de vattenrelaterade ekosystemen, däribland berg, skogar, våtmarker, floder, akviferer och sjöar.

produktionssystem men även bland individer som har svårt att föreställa sig att till exempel parkera bilen och ta cykeln istället. Parisavtalet borde däremot tjäna som en vågbrytare. I en värld där utsläppsutrymmet är starkt begränsat och där skadorna av att överskrida 2 graders-målet bedöms som allt allvarligare borde den konventionella tillväxtekonomin få ge plats för en ekonomi där social- och miljömässig hänsyn ges högsta prioritet.

Vägen framåt

Teknikutvecklingen de senaste åren har varit remarkabel inom sol, vind och energilagring men även inom den digitala ekonomin. Det finns idag teknik under utveckling som kan bryta utsläppstrenden och på område efter område föra utvecklingen mot nollutsläpp. Att stimulera ekonomin genom negativa räntor har inte fungerat. Vi borde istället satsa på en mera offensiv finanspolitik genom investeringar för framtiden. Det gäller alltifrån energisnåla byggnader, andra materialval, tilläggsisolering av gamla byggnader, elektrifiering av transporter, smarta biobränslen, smarta nät, utbyggd kollektiv- och tågtrafik, stöd för biobaserad teknik, vätgas för tunga transporter och för en koldioxidfri stålindustri till förändrade brukningsmetoder inom jordbruket som att plöja mindre, perenna grödor och lagra kol i marken.

Att gå ner till en nollnivå av utsläpp av koldioxid och andra skadliga växthusgaser för att på allvar bemöta klimatutmaningen kräver en transformation och ett annat system. Vi måste därför:

- På global nivå ställa krav på ett högt pris på koldioxid – för att göra fossilanvändningen dyrare och därmed öppna upp för ren teknik. Det brukar sägas att Sverige har en hög koldioxidskatt, men det gäller bara på transporter och energi för uppvärmning. Däremot styrs hela den globala industrins utsläpp av växthusgaser av handeln av utsläppsrätter, där priset fortfarande är alltför lågt satt. Inom energisektorn har gröna certifikat och fastprissystem fungerat bra, liknande system kan och bör införas i andra sektorer.
- Avskaffa alla subventioner för fossila industrier. Globalt ges cirka 400 miljarder dollar om året i subventioner till fossila industrier.
- Finna nya metoder för markutnyttjande. Minst 10 procent av det globala utsläppet kommer från jordbruket, då räknar vi ändå inte in köttproduktionen som också står för en betydande del av utsläppen. Jordbruket är en kolkälla idag. Det läcker helt enkelt koldioxid ur

marken. Om bönderna slutade att plöja marken och började använda alternativa odlingsmetoder – som plöjningsfritt – kunde det istället få en positiv klimatpåverkan och marken bli en kolsänka.

- Motarbeta materialanvändning som bygger på linjära produktionsflöden. *Take, Make, Dispose* – plocka råvaror ur naturen, gör dem till produkter och sedan slänga dem – är vad som dominerar idag. Vi måste hitta ett sätt så att materialen lever så länge som möjlig. Det har med återvinning att göra, men framför allt med design. Det normala bör vara att de produkter som sätts på marknaden skall vara enkla att reparera, uppgradera, återbruka eller återvinna.
- Gå över till en serviceekonomi där vi istället för att köpa ständigt nya produkter kan utnyttja service eller tjänster. Istället för att köpa en telefon kan jag faktiskt hyra den av tillverkaren. Då skulle tillverkaren ha ett större egenintresse av att göra telefonen hållbar med utbytbara komponenter. På samma sätt kan mobiliteten inom städer hanteras genom en serviceekonomi där bilar och andra transportsystem hyrs som en service och brukas endast vid behov.

Sätta mål och öka medvetenheten

Politiken i Sverige tar idag hyggligt stort ansvar; det har hänt mycket inom klimatpolitiken de sista fyra åren. Fossilfritt Sverige, Klimatlagen, kvotplikten, stöd till solceller och Bonus Malus-systemet för personbilar är bra exempel på steg i rätt riktning. Många kommuner tar också stort ansvar och är ofta mer ambitiösa än rikspolitiken, Göteborg, Malmö och Växjö är exempel på kommuner som tar klimatansvar. Men det mesta av arbetet återstår.

Företagen har också ett stort ansvar, och det finns många exempel på företag som markerat tydligt att de vill förändra sin affärsmodell till att bedriva en mer hållbar verksamhet. Sverige har också ett stort bistånd och därigenom möjlighet att hjälpa olika utvecklingsländer att inte hamna i en kolberoende ekonomi. Detta är något som de flesta partier i Sverige är överens om och här har insikterna ökat.

Politiken måste vara med och sätta spelreglerna och dela riskerna med näringslivet på områden där nya lösningar ska utvecklas och prövas. Våra livsstilar betyder också mycket, men det är svårt att inom nuvarande strukturer som individ göra helt rätt. Ingen kan exakt säga hur stor risken med ett förändrat klimat är, eller hur stor känsligheten inom klimatet är för ökade utsläpp av växthusgaser. Men vi vet att det är en mycket stor risk, förmodligen med katastrofala följder på lång sikt.

12.c Rationalisera ineffektiva subventioner av fossila bränslen som uppmuntrar till slösaktig konsumtion genom att undanröja snedvridningar på marknaden [...].

Vi behöver inte vara helt överens om hur stor risken med klimatförändringar är. Så länge risken är påtaglig måste vi ta den på allvar. Därför kan och måste vi som individer och organisationer agera genom att:

- **Öka medvetenheten** – Att hjälpa till att medvetandegöra är helt centralt. Av erfarenhet vet vi att när mellan 10–15 procent av en befolkning enas i viljan att förändra ett system, då lyckas de oftast förändra systemet. Det krävs alltså inte en majoritet för att få till en systemförändring.
- **Sätta tydliga mål** – Företag och organisationer bör sätta tuffa mål för sig själva, exempelvis halvera klimatpåverkan till 2030. Även individer bör sätta upp mål för sig själva. Ett exempel är organisationen *Climate Neutral Now* som har tagit fram ett klimatlöfte där personen lovar sig själv:
 - Att halvera sitt ekologiska fotavtryck inom tio år
 - Att nå målet och ständigt göra medvetna val som minimerar utsläppen av växthusgaser
 - Att kompensera det klimatavtryck man som individ har på miljön
 - Att dela sina erfarenheter av att leva klimatsmart med vänner, familj och kollegor.
- **Påverka politiker** – Politikerna lever inte i tomrum, de är påverkbara och behöver input från allmänheten. Alla borde vara mer proaktiva och trycka på våra folkvalda politiker genom att maila eller skriva brev till dem.

Anders Wijkman är styrelseledamot och senior rådgivare till tankesmedjan Global Utmaning. Han är ordförande i Romklubben och före detta Europaparlamentariker och generalsekreterare för Svenska Röda Korset. Han är dessutom ledamot av Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, av Kungliga Vetenskapsakademien samt rådgivare till Stockholm Environment Institute. Han är vidare ordförande i Climate-KIC, ett innovationsprogram för klimatsmarta lösningar på EU-nivå.

Anteckningar

Kapitel 3. Hälsa

**HUR KAN FLER
MÅ BÄTTRE?**

Icke smittsamma sjukdomar kallas även livsstilssjukdomar, och samlas under den engelska förkortningen NCDs, *non-communicable diseases*. Begreppet innefattar sjukdomar som inte överförs mellan människor och som beror på våra levnadsvanor samt psykiska funktionshinder, som många gånger är osynliga hälsohot. I september 2011 höll FN:s Generalförsamling ett högnivåmöte med fokus på att övervaka och förebygga NCDs. Mötet ledde till att diabetes, hjärt- och kärlsjukdomar, cancer och kroniska luftvägssjukdomar fick ökad global uppmärksamhet, då de uppskattas stå för den största andelen dödsfall i världen med 68 procent¹.

Den osynliga folkhälsoutmaningen

Icke smittsamma sjukdomar innefattar allt från psykiska sjukdomar till sjukdomar förenade med åldrande, exempelvis Alzheimers sjukdom. I den nuvarande globala hälsokontexten är fyra områden särskilt allvarliga och prioriterade; diabetes, hjärt- och kärlsjukdomar, cancer och luftvägssjukdomar. Dessa sjukdomstillstånd har gemensamma riskfaktorer såsom tobaksbruk, ohälsosam kost, fysisk inaktivitet och skadlig alkoholkonsumtion. Den mest dramatiska ökningen bland dessa sjukdomar står typ 2-diabetes för i Afrika söder om Sahara. Här räknar man med en ökning från 20 miljoner 2013 till 41 miljoner 2035, vilket innebär en ökning med över 100 procent. 80 procent av alla människor med diabetes lever idag i låg- och medelinkomstländer. Även i Europa lever sju procent av befolkningen med typ 2-diabetes, varav 37 procent uppskattas vara odiagnostiserade.

Det har visat sig att hälso- och sjukvården inte är tillräckligt rustad för att hantera den globala NCD-epidemin. Dessutom är vårdpersonal över hela världen mer inriktad på vård än på förebyggande åtgärder. De nationella hälso- och sjukvårdssystemen i många låg- och medelinkomstländer är

Författare
Meena Daivadanam

GLOBALA MÅL

2
INGEN
HUNGER

2.2 Senast 2030 avskaffa alla former av undernäring [...] och undervikt bland barn [...] samt tillgodose tonårsflickors, gravidas, ammande kvinnors samt äldre personers näringsbehov.

resurssvaga och vårdservicen sker ofta till förmån för dem som bor i städerna. I dessa områden är hälso- och sjukvårdssystemen huvudsakligen utformade för att hantera den höga bördan av infektionssjukdomar och andra relaterade sjukdomstillstånd, det vill säga vård av akuta infektioner, undernäring samt mödra- och barnhälsovård.

Personer med hög risk för att utveckla NCDs (som pre-diabetes, prehypertension eller pre-cancerlesjoner) förbises i stor utsträckning på grund av den låga kapaciteten för preventiva åtgärder inom vården. Höginkomstländer med väletablerad hälso- och sjukvård skiljer sig dessvärre inte nämnvärt. Svenska hälsovårdssystemet har historiskt sett lagt stor vikt vid "lika vård för alla", men den traditionella sjukvården, där även primärvården ligger inom vårdinrättningarna, tillåter inte tillräckligt fokus på tidig upptäckt och förebyggande av NCDs, som exempelvis typ 2-diabetes. Med tanke på den åldrande befolkningen i Sverige och den livsstil som associeras med NCDs, förväntas typ 2-diabetes och andra NCDs öka. Detta särskilt bland missgynnade och sårbara befolkningsgrupper, vilket i sin tur sannolikt kommer att öka belastningen på både diagnostiska och terapeutiska medicinska tjänster.

Alla sjukdomar, inklusive NCDs, kan utvärderas i relation till deras kostnad och belastning på hälsosystemet samt utgifter för den enskilde indi-

viden och familjen. För individen innebär det utgifter för sin sjukdom, men personer med NCDs drabbas dessutom av nedsatt inkomst på grund av nedsatt arbetsförmåga och måste samtidigt hantera regelbunden, långsiktig och ofta dyr rehabilitering. År 2007 uppskattades 150 miljoner människor ha drabbats av katastrofala hälsoutgifter (när en persons årliga hälsoutgifter över-

stiger livsmedelsutgifter med 40 procent) på grund av nödvändig sjukvård. Över 90 procent av dessa människor bodde i låginkomstländer².

I brist på universell hälso- och sjukvård, sjukförsäkring eller andra sociala skyddsåtgärder tillgriper individer och familjer ofta nödfinansiering genom exempelvis försäljning av sina tillgångar eller upplåning från privata eller informella långgivare, ofta till höga räntor som i sin tur leder till en hög skuldsättning. Hjärt-kärlsjukdomar drabbar patienter i genomsnitt 10–15 år tidigare i låg- och medelinkomstländer än i höginkomstländer, vilket både påverkar låg- och medelinkomstländers arbetskraftskapacitet samt den ekonomiska tillväxten.

"HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN ÄR INTE TILLRÄCKLIGT RUSTAD FÖR ATT HANTERA DEN GLOBALA NCD-EPIDEMIN"

Agenda 2030 och icke smittsamma sjukdomar

NCDs är ett allvarligt hot mot den globala utvecklingsagendan, inte minst Agenda 2030. Övernäring kopplad till typ 2-diabetes och andra relaterade NCDs har visat sig vara ett resultat av ohälsosam livsstil där ansvaret många gånger läggs på individen. NCDs fick inte en uttrycklig plats i de åtta Millenniemålen, men medvetenheten om riskerna med fetma har ökat under de senaste åren och därmed återspeglas problemen tydligare i Agenda 2030 och inte minst genom mål 3: Hälsa och välbefinnande.

Samtidigt har de skadliga effekterna av bearbetade och processade livsmedel, livsmedelsreklam och marknadsföring inte fått mycket uppmärksamhet i den politiska debatten. En säker fysisk miljö kan främja en aktiv livsstil, vilket många saknar tillgång till. Dessutom saknas ofta möjlighet till att förändra miljön och de faktorer i samhället som bidrar till NCD:s generellt. En förskjutning i terminologi från "livsstilsrelaterade" faktorer till "livsvillkorsrelaterade" faktorer har föreslagits³. Därmed flyttas ansvaret från individen till samhället.

Det är inte ovanligt att undernäring och fetma förekommer sida vid sida i samma samhälle eller till och med i samma hushåll. Barn i låg- och medelinkomstländer är mer utsatta för undernäring. Samtidigt kan de utsättas för höga halter av fett, socker, salt samt energitäta och näringsfattiga livsmedel som tenderar att vara billigare men av sämre näringskvalitet. Dessa kostmönster i kombination med låg fysisk aktivitet kan resultera i kraftig ökning av barnfetma medan undernäeringsproblemen förblir olösta. Ökad kunskap om NCD:s kan således bidra till att driva utvecklingsmål i samhället.

Ömsesidigt lärande och innovation

Eftersom NCDs belastar olika länder och människor på olika inkomstnivåer på olika sätt är möjligheterna att lära av varandra enorma. Det traditionella utvecklingsparadigmet har fokuserat på stödet av kunskap, färdigheter och idéer (eller innovationer) från "norr" till "söder". Vidare har globala tvärvetenskapliga rörelser även tillvaratagit potentialen för "omvänd innovation", där innovationer som utvecklas i låg- och medelinkomstländer kunnat leda till kostnadseffektiva lösningar i höginkomstländer. Hursomhelst, tiden är nu inne för "ömsesidigt lärande", vare sig vi är redo för det eller inte. NCDs med sina globala utmaningar visar tydligt att innovationer bör ske i båda riktningarna.

3
GOD HÄLSA OCH
VÄLBEFINNANDE

3.4 Till 2030 genom förebyggande insatser och behandling minska det antal människor som dör i förtid av icke smittsamma sjukdomar [...] samt främja psykisk hälsa och välbefinnande.

3.5 Stärka insatserna för att förebygga och behandla drogmissbruk, inklusive narkotikamissbruk och skadligt alkoholbruk.

3.8 Åstadkomma allmän hälso- och sjukvård för alla, som även skyddar mot ekonomisk risk, tillgång till grundläggande hälso- och sjukvård av god kvalitet liksom tillgång till säkra, effektiva och ekonomiskt överkomliga grundläggande läkemedel och vaccin av god kvalitet.

4.1 Senast 2030 säkerställa att alla flickor och pojkar fullbordar avgiftsfri och likvärdig grundskole- och gymnasieutbildning av god kvalitet som leder till relevanta och ändamålsenliga kunskaper.

5.c Anta och stärka välgrundad politik och genomförbar lagstiftning för att främja jämställdhet och öka alla kvinnors och flickors egenmakt på alla nivåer.

Prevention är nyckeln

Att investera i förebyggande åtgärder kan minska dödligheten, sjukligheten och kostnaderna för NCDs. Världshälsoorganisationen (WHO), har utvecklat ett "åtgärdspaket" (Best Buys)⁴, åtgärder som är kostnadseffektiva, genomförbara, lämpliga och inom ramarna för de lokala hälsosystemen. Åtgärderna handlar om att förebygga och övervaka NCDs genom bland annat:

- Höja skatter på tobak och alkohol
- Minska saltmängden i livsmedel
- Byta ut transfetter mot mer hälsosamma fetter
- Främja hälsosam kost och fysisk aktivitet
- Upptäcka och behandla NCDs i ett tidigt skede

Kostnaden för att genomföra ett sådant "paket" för lokala hälsosystem är relativt lågt och motsvarar fyra procent av de nuvarande hälsoutgifterna i låginkomstländer, två procent i lägre medelinkomstländer och mindre än en procent i de övre medelinkomstländerna. Åtgärderna är ett bra första steg till att möta folkhälsoutmaningarna, men alla länder ska vara medvetna om att det inte räcker. Exempelvis täcker WHO:s åtgärdspaket in minskning av salt och transfetter, men nämner däremot inte socker eller sötade livsmedel och drycker.

Rekommendationer för integrering och digitalisering

Följande rekommendationer kan vi ge för att gå steget längre och långsiktigt hantera utmaningen:

- Det finns många fördelar med att integrera olika arbetssätt och tillvägagångssätt för att förebygga samt bota NCDs. Trots det talar en överväldigande del av hälso- och sjukvården i världen om komplexiteten i exempelvis den diagnoscentrerade vården. Begrepp som "personcentrerad vård" och "holistisk vård" blir alltmer vedertagna trots en brist på gemensam uppfattning för begreppen som lämnar dem öppna för tolkning. Infektionssjukdomar, mödra- och barnhälsovård och undernäring har tydliga orsakssamband med NCDs som hälsovårdssystemen måste ta itu med simultant. Idag är vården vertikal, vilket innebär att patienter ofta söker vård för en sjukdom eller åkomma i taget, ofta på olika ställen. På detta vis ignoreras sambanden mellan

olika sjukdomar, vilket leder till att integrerade arbetsmetoder inte utvecklas. Antalet personer som lever med en, två eller flera sjukdomstillstånd ökar snabbt vilket betyder att utmaningarna för samordningen av vård blir svårare. Här finns potential för primärvården att utveckla och erbjuda integrerade hälsovårdstjänster för att förbättra upptäckten av odiagnostiserade fall, förebygga att flera sjukdomstillstånd uppstår samtidigt och därmed förbättra människors hälsa.

- Att använda samhällsresurser för att stärka vården är en annan potentiell strategi. Många länder i Afrika söder om Sahara har framgångsrikt utvecklat riktade tillvägagångssätt eller stärkt samhällets förmåga att etablera vårdstrukturer på gräsrotsnivå, där inga rutinsystem existerar för exempelvis barnsjukdomar. Detta blir emellertid en utmaning i många höginkomstländer, däribland Sverige, med den nuvarande hälsovårdstrukturen där patienterna är kunder och inte längre automatiskt tillhör den vårdcentral de bor närmast.
- Digital folkhälsa är ett relativt nytt folkhälsoområde som utgör en annan potentiell resurs där mer integrerad vård, egenvård och beslutstöd kan levereras genom användningen av ny informationsteknik. Digital folkhälsa kombinerar så kallad e-hälsa; tillgång till internet och internetbaserade program och plattformar, med mHealth-program; användningen av mobila enheter, plattformar och applikationer för att effektivt samordna hälsojourer, integrera vård, ge förebyggande information, samt stöd vid kroniska tillstånd. För människor med typ 2-diabetes och vanliga psykiska besvär har e-hälsa och mHealth-program bland annat visat sig klart förbättra deras psykiska hälsotillstånd. Tillämpningen av e-hälsointerventioner är ovanliga i resurssvaga områden men mHealth-program används i allt större utsträckning för vård och hantering av NCDs, särskilt genom SMS-tjänster.

Meena Daivadanam är universitetslektor vid institutionen för kostvetenskap på Uppsala universitet, samt anknuten till institutionen för folkhälsovetenskap på Karolinska institutet. Meena är läkare med doktorexamen i folkhälsovetenskap. Hennes doktorsavhandling behandlade genomförandet av en dietetisk beteendebaserad intervention på landsbygden i Kerala, Indien. Hennes nuvarande forskning fokuserar på utvecklingen och genomförandet av förebyggande åtgärder mot icke-smittsamma sjukdomar i allmänhet, och diabetes typ-2 i synnerhet. Hon leder även det EU-finansierade projektet SMART2D som syftar till att förbättra självmedicinering vid typ-2 diabetes i Sverige, Sydafrika och Uganda.

Kapitel 4. Stadsutveckling ÄR RÄTTVISA STÄDER DEN GLOBALA LÖSNINGEN?

Mer än hälften av världens befolkning lever i städer och det är i städerna som ojämlikheten ökar snabbast. Urbaniseringen sker rekordartat, 2050 beräknas nära 80 procent av världens befolkning bo i urbana områden. I den snabba urbaniseringen är unga tjejer särskilt utsatta. Men vad händer om vi bygger städerna med de unga tjejerna som utgångspunkt? Blir det bättre för alla? I kapitlet diskuteras möjligheterna med en feministisk stadsplanering för städernas hållbara omställning utifrån frågan: Vilken betydelse har städerna för en hållbar omställning, och vilken roll spelar feministisk stadsutveckling?

Varför är detta en av våra största utmaningar?

Allt fler människor bor i städer. År 2050 beräknas 80 procent av världens befolkning bo i urbana områden. Tre fjärdedelar av världens fattigaste människor bor idag i lägre- och medelinkomstländer och av dessa bor redan en miljard i slumområden, ofta utan sociala skyddsnät och under svåra levnadsförhållanden. Detta är dock inte unikt för låg- eller lägre medelinkomstländer. Ojämlikheten ökar även i Sverige och vi ser en allt mer utbredd segregation och ökade klyftor mellan innerstad och förort. Lägg till det den ojämlikhet mellan kvinnor och män, flickor och pojkar som råder, även i vår del av världen.

I Sverige har 61 utsatta områden identifierats, varav 25 stycken i Stockholmsregionen. Ett exempel är Alby, Fittja, och Hallunda/Norsborg i Botkyrka kommun som klassats som "särskilt utsatta områden". I dessa områden beskrivs en mängd riskfaktorer som kan leda till en bristande framtidstro såsom arbetslöshet, ohälsa och misslyckad skolgång. Det offentliga rummet domineras av män medan kvinnor och flickor främst är de som drabbas av ojämnt fördelade resurser och social exkludering.

Författare
Elin Andersdotter Fabre

GLOBALA MÅL

5.1 Avskaffa alla former av diskriminering av alla kvinnor och flickor överallt.

Många av våra städer är helt enkelt inte utformade för att underlätta för flickors och kvinnors vardag eller tillgodose deras behov. Det är den samhällsgrupp som är särskilt utsatt vad gäller ojämn resursfördelning, förtryck och social exkludering. Vi står därför inför en enorm utmaning, både i Sverige och globalt. Behovet blir extra tydligt då vi ser segregationens konsekvenser, när ojämlika och ojämslida platser blir ett faktum, inte minst i många särskilt utsatta områden och förorter.

Vad betyder städerna för de globala målen?

Att prioritera unga kvinnor och flickor i stadsutveckling är därför avgörande för att städer ska bli inkluderande och hållbara, och därmed uppnå högt uppsatta globala mål som de i FN:s Agenda 2030, men även andra globala agendor för hållbar utveckling som världens ledare enats om, som Parisavtalet och New Urban Agenda.

Om man ska leva upp till de ambitiösa målen och förverkliga visionerna måste våra samhällen bli mer inkluderande och jämställda, samt uppfylla de socioekonomiska behoven för framtidens unga. Hur städer och områden planeras är avgörande för människors livskvalitet, och kan i synnerhet öka unga kvinnors och flickors möjligheter till utbildning, arbete, och social trygghet.

När majoriteten bor i städer, och när städerna står för den största delen av både ekonomisk tillväxt, energianvändning och utsläpp, är det i första hand i städerna som fattigdomen kan bekämpas och klimatet räddas. Det elfte

globala målet; mål 11: "Städer och bosättningar ska vara inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara" blir därmed avgörande för agendornas genomförande och måluppfyllnad. Den globala agendan är därmed lokal.

Vi är övertygade om att prioriteringen

av unga kvinnor och flickor i stadsutveckling är avgörande för att städer och offentliga miljöer ska bli inkluderande och hållbara, och därmed ett effektivt verktyg mot segregation. När unga tjejer får möjlighet att utforma och förverkliga visioner om en mer jämställd och jämlik offentlig stadsmiljö, kan vi bidra till genomförandet av flera globala mål i Agenda 2030; mål 3: Hälsa och välbefinnande, mål 5: Jämställdhet, mål 10: Minskad Ojämlighet, mål 11: Hållbara städer och samhällen, mål 16: Fredliga samhällen och inte minst mål 17: Partnerskap, både lokalt i våra kommuner, nationellt, samt globalt.

"PLANERA OCH BYGG STADEN UTIFRÅN TJEJERS BEHOV, OCH DEN FUNGERAR FÖR ALLA"

Viktiga lärdomar och goda exempel

När kommuner vill utforska nya områden som feministisk stadsutveckling vänder de sig ofta till universiteten. Svårbegripliga ämnen kräver dock tvärspektoriella kunskaper inom olika discipliner, och lösningarna kan inte endast komma från teoretisk forskning. Samverkan mellan sektorer är avgörande.

I september 2016 lanserade Global Utmaning och UN-Habitat initiativet "Är feministisk stadsplanering den globala lösningen?" på Kulturhuset tillsammans med Bostadsministern. Att feministisk stadsplanering var ett utforskat ämne var redan känt, men att intresset för frågan var så stort blev en överraskning. Mot den bakgrunden föddes projektet #UrbanGirlsMovement, för att samla de aktörer som arbetar med feministisk stadsplanering i praktiken; beslutsfattare, arkitekter, samhällsplanerare, och forskare.

#UrbanGirlsMovement syftar till att förbättra flickors och unga kvinnors uppväxtvillkor i snabbt växande, socio-ekonomiskt utsatta, urbana områden genom feministisk stadsutveckling. Stadsplanering är ett outnyttjat verktyg för att skapa ett mer jämställt samhälle i stort, och behovet av att vidga vyerna och kartlägga globala exempel är påfallande. Därför samlade man in och digitalt kartlade globala goda exempel som visar hur feministisk stadsutveckling i utsatta områden kan förbättra levnadsförhållanden för flera samhällsgrupper.

Ju mer material som samlats in desto mer övertygande blir tesen "planera och bygg staden utifrån tjejers behov, och den kommer fungera för alla". Feministisk stadsplanering innebär en jämnare fördelning av resurser, kapacitet och stadskvaliteter i staden. Dominerande normer, attityder och strukturer ifrågasätts i ett tidigt planeringsskede. Det handlar om att ge plats åt tjejer i det offentliga rummet, att omkullkasta maktförhållanden, samt inkludera deras vardagliga erfarenheter i stadsplaneringen.

Vägar framåt

De viktigaste stegen i utvecklingen av en jämställd stad är att skapa inkluderande processer där flickor och kvinnor får möjlighet att komma till tals. Här är mål 11 om hållbara städer av särskild betydelse för både en lokalt, nationellt och globalt hållbar utveckling.

Att skapa multidisciplinära team som kan lära av varandra utgör också ett steg i rätt riktning. Utöver dessa två är medborgardialogen en viktig komponent. På så vis kan stadsplanerare ta del av all den kunskap som krävs för att utvecklingen av ett visst område ska bli så hållbar som möjligt. Det är

10.2 Till 2030 möjliggöra och verka för att alla människor, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.

11 HÅLLBARA STÄDER OCH SAMHÄLLEN

11.3 Till 2030 verka för en inkluderande och hållbar urbanisering samt förbättra kapaciteten för deltagande-baserad, integrerad och hållbar planering och förvaltning av bosättningar i alla länder.

11.7 Senast 2030 tillhandahålla universell tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser, i synnerhet för kvinnor och barn, äldre personer och personer med funktionsnedsättning.

16 FREDLIGA OCH INKLUDERANDE SAMHÄLLEN

16.1 Avsevärt minska alla former av våld och dödligt våld överallt.

ovanligt att dessa kriterier samtidigt tas i beaktande inom branschen idag. Här står det klart att mål 17 som handlar om samarbete och partnerskap samt mål 16 som visar på vikten av en långsiktig demokratisk samhällsutveckling måste få stå i centrum.

Arkitekter och planerare har möjlighet att skapa inkluderade processer och måste börja ta ansvar för att detta sker. Det är dock fler än dessa aktörer som bär ett ansvar för att skapa trygga och inkluderande offentliga miljöer. Resan mot ett mer jämställt och jämlikt samhälle kräver engagemang på alla nivåer. Stadsplanering och stadsutveckling kan användas som verktyg mot segregation mer generellt. Men det kan särskilt luckra upp och vidga de normer som gör flickor och kvinnor till en särskilt utsatt grupp, eftersom det i sig påverkar hur människan betar sig i det offentliga rummet. Här måste vi ständigt uppmärksamma fokus på mål 5 och 10 som tar fasta på att öka jämställdheten och minska ojämlikheten.

Konkreta rekommendationer

Studier inom initiativet har givit upphov till en rad konkreta förbättringsförslag. De riktar sig till kommuner, stadsplanerare och lokala beslutsfattare som vill skapa en mer jämställd och jämlik stadsmiljö. Några av slutsatserna är:

- **Kollektivtrafik, gång- och cykelvägar** – Ökad rörelsefrihet och goda transportmöjligheter genom en utbyggnad av gång- och cykelvägar samt förbättrad kollektivtrafik innebär att unga kvinnor kan röra sig på mer jämlika villkor. Det skapar även större möjligheter för framkomst med barnvagn och rullstol samt ser till att förflyttning till fots kan ske riskfritt. Inskränkningar av rörelsefriheten är resultatet av normer som premierar stadsplanering där bilen står i centrum och där utrymmet för gångtrafikanter minimeras.
- **Bänkar, belysning och väderskydd** – Platser där kvinnor, barn och äldre kan vistas på ska vara multifunktionella och användbara året om, det kan vara bänkar som står mitt emot varandra vilket möjliggör kommunikation och umgänge, samt väl upplysta sittplatser i skydd för väder. Detta för att motverka att kvinnor mer sällan stannar på en plats där det inte finns sittplatser, vilket gör att mannens dominans av stadsrummet reproduceras genom stadsplaneringen. God belysning gör att en plats upplevs som mindre hotfull under dygnets mörka timmar. En stad där kvinnor inte har tillgång till staden under dygnets alla 24 timmar, är inte en jämställd stad.

- **Trygghetskänsla** – Synlighet och närvaro av allmänhet och myndigheter som polis och vakter. Känslan av att det finns någon som ser vad som sker på en offentlig plats bidrar till både högre säkerhet och ökad trygghetskänsla. Det uppmuntrar dessutom generellt till ett positivt beteende.
- **Gratis** – Fritt tillträde till offentliga utrymmen är avgörande för att alla grupper ska kunna vistas på platsen på lika villkor. När semi-offentliga eller semi-privata utrymmen som parker, museer eller uteserveringar kräver inträde eller någon form av betalning, utesluts systematiskt resurssvaga delar av befolkningen.
- **Design i mänsklig skala** – Välanpassad design i den urbana sfären skapar attraktiva mötesplatser. En plats som är tilltalande och funktionell kommer automatiskt skilja sig från resten av stadens design. En sådan plats är mindre sannolik att bli vandaliserad och kan bli en positiv faktor för trygghetskänslan. Designen ska generellt sett ha mänskliga mått och utgå från ett ögonhöjds perspektiv.
- **Multi-funktionella platser** – Flexibilitet, det vill säga arkitektoniska element som kan uppfylla flera syften och funktioner samtidigt eller vid olika tillfällen lockar till sig många olika målgrupper. En trappa är ett bra exempel. Den kan vara en plats att gå i, att sitta på, att stämma möte vid, en träningsplats, en lekplats eller en scen för framträdanden.
- **Toaletter för alla** – Väl fungerande vatten- och sanitetslösningar är avgörande för en jämlik och jämställd plats. Kvinnor blir mer sårbara än män när det inte finns tillräckligt med, brist på toaletter och sanitetsanläggningar, eller där underhållet är undermåligt. Detta gäller både i Sverige och i delar av världen där offentliga sanitetsinrättningar är avgörande för vardagsbehoven.

Elin Andersdotter Fabre är ansvarig för Global Utmanings program om hållbara städer. Hon arbetade tidigare med policyutveckling och advocacy inom ramen för FN:s nya hållbarhetsagendor som Agenda 2030, Parisavtalet och New Urban Agenda med fokus på hållbar stadsutveckling. Hon har en bred erfarenhet av arbete med utvecklingsfrågor – demokrati, mänskliga rättigheter, jämställdhet och säkerhet från FN, Regeringskansliet och civilsamhället. Hon har mastersexamen i statsvetenskap från Stockholms Universitet och internationella relationer från Sciences Po Paris och King's College London.

17 GENOMFÖRANDE OCH GLOBALT PARTNERSKAP

17.17 Uppmuntra och främja effektiva offentliga och offentlig-privata partnerskap samt partnerskap inom det civila samhället vilka bygger på erfarenheterna från andra partnerskap och deras finansieringsstrategier.

Kapitel 5: Digitalisering

HUR KAN NY TEKNIK BIDRA TILL OMSTÄLLNINGEN?

Digital teknik genomsyrar nästan alla verksamheter som bedrivs i dagens samhälle och kan användas strategiskt för att bidra till att nå flera av de 17 globala målen i Agenda 2030. Men digitaliseringen medför också utmaningar och är inte en universallösning. Kapitlet diskuterar hur digitaliseringen skapar möjligheter för en hållbar omställning framförallt när det gäller framtidens smarta och hållbara städer och samhällets helomställning för att bekämpa klimatförändringarna.

Digitaliseringens utmaningar

Digital teknik och digitalisering av olika verksamheter ger stora möjligheter till optimering och effektivisering av processer, bättre utnyttjande av resurser och information om konsekvenser av olika val. Ett exempel är att utnyttja tekniken för att minska energiåtgång och därmed växthusgasutsläppen och på så sätt bidra till att klimatmålen nås. Enligt branschens egna företrädare Global e-Sustainability Initiative (GeSI)¹ kan digitalisering bidra till att minska växthusgasutsläppen i andra sektorer med upp till 20 procent till år 2030. Trots den enorma potential som digital teknik har så finns det ingen garanti för att den bidrar till att hållbarhetsmål eller klimatmål nås. Teknikutveckling i allmänhet och digitalisering i synnerhet är neutral och det är hur den designas och används som avgör dess effekter.²

Utöver de möjligheter som ges till minskning av växthusgasutsläpp finns det också exempel på när digitalisering leder till ökade utsläpp och andra negativa effekter. Digitaliseringens positiva och negativa effekter kan delas in i tre olika effektkategorier – direkta effekter, indirekta effekter och systemeffekter.

Direkta effekter är de negativa effekter som uppstår direkt som följd av en aktivitet i en produkts livscykel det vill säga tillverkning, användning,

Författare
Anna Kramers

GLOBALA MÅL

5.b Öka användningen av gynnsam teknik, i synnerhet informations- och kommunikationsteknik, för att främja kvinnors egenmakt.

8.2 Uppnå högre ekonomisk produktivitet genom diversifiering, teknisk uppgradering och innovation, bland annat genom att fokusera på sektorer med högt förädlingsvärde och hög arbetsintensitet.

återvinning och avfallshantering. En av de direkta effekterna är de växthusgasutsläpp som orsakas av den elektricitet som används för att både tillverka och att använda digitala produkter. Enligt GeSIs prognos motsvarar digitaliseringens eget utsläpp 1,97 procent av de globala utsläppen år 2030 (GeSI, 2015). Utöver växthusgasutsläpp finns det också andra direkta effekter som till exempel att råvaran i dessa produkter tillverkas av mineraler som det finns begränsad tillgång till vilket leder till konflikter. Råvaran utvinns ibland under stort mänskligt lidande. Produkterna har en ovanligt kort användningstid (2–4 år) och hanteras bristfälligt när de är förbrukade.

Indirekta effekter kan både vara positiva och negativa. Positiva effekter uppstår då digital teknik används för till exempel dematerialisering och/eller effektivisering av annan teknik som har högre energianvändning eller resursutnyttjande (se olika principer nedan). Exempel på negativa effekter kan vara att de besparingar som gjorts genom minskade kostnaderna till följd av energieffektivitet, stimulerar konsumtion av andra varor och tjänster som använder mer energi i sin produktion. Digitalisering kan också korta användningstiden för andra produkter, till exempel en apparat som inte längre kan uppgraderas och på så sätt blir obrukbar.

Systemeffekter är de positiva effekter där det på medellång eller lång sikt sker en anpassning av beteenden (exempelvis konsumtionsmönster) eller ekonomiska strukturer till exempel delningsekonomi eller cirkulär ekonomi. På grund av den stabila tillgängligheten av digitala tjänster som erbjuds kan hållbara produktions- och konsumtionsmönster etableras och även nya institutioner skapas, till exempel policys och sociala normer. Negativa systemeffekter, så kallade rekyleffekter, kan uppstå på systemnivå genom digitalisering. Ett exempel på en sådan rekyleffekt är när intelligenta transportsystem ökar genomsläppligheten av trafik vilket i sin tur leder till en ökning av antalet bilar jämfört med tidigare. I detta fall gäller det att följa upp med reglering och prissättning så att önskat trafikflöde uppnås.

Digitaliseringens bidrag till de globala målen

Digitalisering kan särskilt bidra till att nå många globala mål i Agenda 2030. Här kommer fokus ligga på dess betydelse för mål 11: Hållbara städer och samhällen och mål 13: Bekämpa klimatförändringen genom ett antal olika principer.³ Principerna, som kan tillämpas på produktdesign, arkitektur, stadsplanering och planering på regional, nationell och global nivå, är dematerialisering, demobilisering, massanpassning, effektivisering och omvandling.

Dematerialisering innebär att olika medier (t.ex. text, musik och film) har ersatts med virtuella (digitala signaler). De fysiska artefakterna (t.ex. böcker,

kameror, telefonsvarare, bankkontor, arbetsrum, privata bilar) som behövs för att komma åt datainnehållet kan vara avsevärt mindre resurs- och energikrävande och ha en mindre fysisk utbredning i rummet än förut, vilket skapar ny plats i staden. Dematerialisering har med andra ord potential att frikoppla konsumtion från resursanvändning av material, något som har förts fram som en förutsättning för hållbar utveckling. Inom det datadrivna samhället representerar programvaran de immateriella resurserna och värdet av de tjänster som utvecklas har potential att skapa en ekonomi som är frikopplad från växthusgasutsläpp.⁴

Genom demobilisering blir möjligheten till uppkoppling viktigare än var olika aktiviteter utförs geografiskt. Tillgänglighet är centralt, men behöver inte betyda fysisk förflyttning. Resor kan helt eller delvis ersättas med den digitala infrastrukturen. För en stad kan detta innebära att den befintliga fysiska infrastrukturen inte får lika hög belastning och därför kan användas mer optimalt istället för att bygga nytt (t.ex. vägar, gator och torg). E-handel där leveranser planeras med noggrann logistik så att olika leveranser samordnas är också ett exempel där digitalisering kan minska antalet resor och transporter.

Massanpassning möjliggör för minskad förbrukning av resurser genom en övergång från massproduktion till individuell anpassning av vad som precis efterfrågas av produkter och tjänster. Med AI, robotteknik, CAD/CAM (datorstödd design och datorstödd tillverkning) och 3D utskrifter, kan produkter och tjänster utformas och utvecklas för en unik användare istället för en grupp konsumenter. Genom plattformsteknik kan tjänster skapas för att kunna dela resurser (Airbnb, Uber, Spotify etc.) och ett mer varierat tjänsteutbud. Genom dessa delningstjänster är det också möjligt att öka användningen av den lediga kapacitet som finns och på så sätt bättre utnyttja resurser.

Den effektivisering av processer som möjliggörs av digital teknik leder till att hela stadens metabolism det vill säga de olika flödena inom staden samt till och från staden kan skötas på ett mer optimalt sätt. Genom att utnyttja mer intelligens i styrningen av energi, vatten, avlopp, avfall, transporter med mera kan förbrukning av olika resurser minska och flöden optimeras. Genom att samla realtidsdata om olika resursflöden i staden med både rumslig och tidsmässig information kan nya mönster upptäckas och vara till stöd för beslut så att förbättringar kan göras.

Genom digitalisering sker en omvandling av det fysiska i staden där det befintliga byggnadsbeståndet, de offentliga utrymmen och transportinfrastrukturen ändras för att möta nya behov som skapas av informationsparadigmet. Ett tidigt exempel på detta är bankernas övergång till Internet-banker som tagit bort behovet av lokala kontor för att nå ut till sina kunder.

9.c Väsentligt öka tillgången till informations- och kommunikationsteknik samt eftersträva allmän och ekonomiskt överkomlig tillgång till internet i de minst utvecklade länderna senast 2020.

10.3 Säkerställa lika möjligheter och minska förekomsten av ojämlika utfall, bland annat genom att avskaffa diskriminerande lagstiftning, politik och praxis och främja lagstiftning, politik och åtgärder av lämpligt slag i detta hänseende.

Dessa banklokaler används nu för annan verksamhet än bankverksamhet. I trafiken väntas nya mobilitetstjänster (t.ex. Volvos "M", UbiGo, Whim), taxitjänster som Uber, Lyft och självkörande bilar att påverka gaturummet framöver på olika sätt. Airbnb påverkar stadsdelar genom att nu ha service för turister blandat med stadsboende i närområden.

Digitalisering har både möjlighet att förändra processer i andra industri-sektorer (t.ex. produktions- eller transportprocesser) och att ändra beteenden som leder till nya konsumtionsmönster.

Lärdomar från införandet av digitala lösningar i städer

När de nya etapperna av stadsdelen Norra Djurgårdsstaden i Stockholm planerades runt år 2010 beslutades att digital teknik skulle användas för att bidra till att nå uppsatta miljömål. Det var första gången som digital teknik nämnts i miljöprogrammet för en ny stadsdel i Stockholm. Stockholms stad beslutade sig för att arbeta med ett stegvis förfarande där olika aktörer var inbjudna istället för att låta ett företag komma med en helhetslösning som man ofta gjort tidigare.⁵

För staden var det helt nytt att arbeta med digital teknik på detta sätt och det fanns till en början inte någon organisation som kunde ansvara för frågorna. Under planeringsskedet av Norra Djurgårdsstaden arbetade den formella organisationen (exploaterings- och planerings- organisationen) parallellt med stadsdelens innovationsarena (Norra Djurgårdsstaden Innovation) som läts ha en mer experimenterande roll. De olika rollerna var värdefulla för uppbyggnad av ny kunskap. Genom att arbetet också skedde

stegvis kunde kunskaper byggas upp inom organisationen och därefter kunde organisationen anpassas efter nya behov.

Det visade sig vara möjligt att använda exploateringsavtalet för stadsdelen för att ställa

högre miljökrav på utvecklarna. I Stockholms stad är det andra intressenter än själva exploaterings- och planeringsorganisationen som gör de största investeringarna i digital teknik. Det var därför viktigt att få med sig dessa organisationer för att skapa de nya lösningar som behövdes för stadsdelen.

DIGITALISERING ÄR NEUTRAL, DET ÄR HUR DEN ANVÄNDS SOM AVGÖR DESS EFFEKT.

Digitala lösningar bygger världens smartaste stad

Under åren 2015–2016, etablerades ett "Informations och Kommunikations (IKT)-nätverk" i Stockholms stad för att arbeta på ett mer genomgripande sätt med digital teknik genom ett nätverk av tjänstemän från olika delar av staden. Den tidigare IT-avdelningen omorganiserades och bytte namn till "Digital utveckling" och har nu en mycket bredare ansats för användningen av IKT. Utveckling mot en organisation på central stadsnivå med ansvar för hur IKT används i staden är en lovande process som fortfarande pågår. Det återstår fortfarande att se ifall staden lyckas införliva ett systematiskt arbete med att använda digital teknik för att nå uppsatta miljömål. Hittills har detta resulterat i lansering 2017 av programmet "Stockholm – Världens smartaste stad 2040" av den nya organisationen. Olika lösningar ska inspirera och skapa diskussion i stadens verksamheter, kring en möjlig framtid i ett digitaliserat Stockholm.

Rekommendationer för att digitala lösningar skall bidra till målen

När nya lösningar skapas med fokus att nå klimat- och hållbarhetsmål bör teknikens möjligheter (positiva effekter) och dess begränsningar (negativa effekter) beaktas. Därför är det viktigt att ta små men säkra steg framåt så att lösningarna blir rätt och att rätt organisation för ändamålet etableras. Därför bör man:

- Satsa på utbildning. Se till att mål, direktiv och ingångna avtal är kända inom den egna organisationen och även bland partnerföretag.
- Ta fram en vision och mål för hur digitalisering kan användas för att nå hållbar utveckling i städer och koppla den direkt till miljö- och hållbarhetsmålen.
- Som företag skaffa sig kunskap om de globala målen och se över sitt eget erbjudande och koppla det mot målen och utveckla nya tjänster och produkter som bidrar till att de uppnås.
- I kommuner se över planeringsprocesser så att den demokratiska processen även inbegriper digitala lösningar som påverkar städernas utformning och funktion. processen även inbegriper digitala lösningar som påverkar städernas utformning och funktion.

12.a Stödja utvecklingländerna att stärka sin vetenskapliga och tekniska kapacitet att utvecklas i riktning mot mer hållbar konsumtions- och produktionsmönster.

16.4 Till 2030 avsevärt minska de olagliga finansiella flödena och vapenflödena, öka möjligheterna att återvinna och återfå stulna tillgångar samt bekämpa alla former av organiserad brottslighet.

- Basera infrastrukturplanering på mål istället för prognoser. Exempelvis kan planering av trafikleder baseras på det antal fordon som det är önskvärt att det släpps igenom istället för prognoser för hur mycket trafik det väntas bli. Satsa istället på att använda ny teknik och den digitala tillgänglighetsinfrastrukturen istället. Arbeta med att minska beroende av transporter och utnyttja den befintliga infrastrukturen bättre.⁶
- Utveckla samspel mellan gods- och persontransporter.
- Ta fram lagstiftning för att kommuner skall kunna ställa krav och våga ta obekväma beslut.
- Se över styrmedel och lagar och anpassa dem för att stödja nya produkter och tjänster som bidrar till målen. Exempel på sådana mekanismer är:
 - **Klimatskatter** – Att gå från ett inkomstbaserat skattesystem till konsumtionsbaserat system är en möjlighet. Användandet av naturresurser och miljöpåverkan beskattas.
 - **Incitament och stöd** – Ge incitament och stöd för hållbara val. Finns det digitala lösningar som har motsvarade behov av stöd för att utnyttjas till sin fulla potential?
 - **Se över befintliga styrmedel och avskaffa skadliga subventioner.** Idag subventioneras det som för tillfället har klassats som bra (t.ex. bilersättning). Det är bättre att ta ut avgifter för de skador som orsakas.
 - Utforma styrmedel så att **delningsekonomi** blir en del av ett hållbart system.
- Kommunicera visionen och målen – "Talk the walk".

Anna Kramers arbetar vid Institutionen för Hållbar Utveckling Miljövetenskap och Teknik (SEED) på KTH där hon forskar och undervisar i hur digital teknik kan bidra till att nå klimat- och miljömål i framförallt städer. Anna är programchef för forskningsprogrammet Mistra SAMS (Sustainable Accessibility and Mobility Services) som är ett flerårigt forskningsprogram med syfte att fördjupa kunskapen om hur nya tjänsteinnovationer kan stimulera en övergång till hållbar tillgänglighet och mobilitet i Sverige.

Anteckningar

Kapitel 6. Vetenskap

**ÄR KUNSKAP NYCKELN
TILL HÅLLBARHET?**Författare
Anna Wetterbom

GLOBALA MÅL

Faktaresistens, "fake news", filterbubblor och alternativa fakta är inga nya begrepp, men de har under de senaste åren seglat upp i den allmänna debatten där de fått en ökad betydelse och används mer systematiskt för att påverka beslut och avfärda evidens. Vetenskap och folkbildning har en fundamental betydelse för att nå de globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030. Genom vetenskap når vi kunskap om hur agendan kan genomföras och det är genom folkbildningen som målen förankras bland medborgarna. Vilken roll spelar en global och inkluderande vetenskap som medel för att nå målen i Agenda 2030?

Kunskapsutmaningen

Som nyhetskonsumenter möts vi ofta av artiklar och reportage där en forskare berättar om sin senaste upptäckt. Kanske handlar det om ett nytt botemedel mot malaria eller ett arkeologiskt fynd som kan förklara hur människor levde på stenåldern. Men kan vi lita på forskaren? Ja, det kan vi. Forskaren i artikeln beskriver vad hen har kommit fram till i sitt forskningsprojekt och utifrån de noggranna analyser som forskaren har gjort verkar det vara sant. Men, eftersom nyhetsmedier i regel har begränsat utrymme krävs förenklingar och därför berättar forskaren ofta mest om sitt eget arbete. För att vara helt säker på att forskningsresultaten är sanna krävs dock att de sätts in i ett sammanhang och att andra forskare upprepar analyserna med samma resultat. En nyhetsartikel som bygger på flera olika vetenskapliga publikationer är därför mer tillförlitlig än om journalisten bara har använt information från en källa. Som nyhetskonsument är det också viktigt att kunna skilja på vetenskapliga fakta och personligt tyckande eftersom de bygger på helt olika grund och har olika trovärdighet. I motsats till allmänt tyckande och personliga upplevelser, bygger vetenskap på många

3.b Stödja forskning om och utveckling av vaccin och läkemedel mot de smittsamma och icke-smittsamma sjukdomar som i första hand drabbar utvecklingsländer [...]

4.3 Senast 2030 säkerställa alla kvinnor och män lika tillgång till yrkesutbildning och eftergymnasial utbildning, inklusive högskoleutbildning, av god kvalitet till en överkomlig kostnad.

4.b Till 2020 väsentligen öka antalet stipendier i världen som kan sökas av personer från utvecklingsländer, i synnerhet de minst utvecklade länderna, små önationer under utveckling och afrikanska länder, för studier inom högre utbildning [...]

års systematiska studier. Vetenskapliga fakta kan alltid verifieras, det vill säga de kan kontrolleras av andra forskare och härledas till en vetenskaplig publikation.

Fler av de globala målen kan tyckas ideologiska. Att människor drivs av ideal är i grunden positivt, det ger drivkraft att fortsätta kämpa för frågor som vi brinner för även när vi möter motgångar. Samtidigt kan starka åsikter och idealism göra att vi sluter oss inom en grupp med likatänkande. Då skaffar vi oss – medvetet eller omedvetet – skygglappar som gör att vi bara uppfattar information som bekräftar våra rådande åsikter, och tappar intresse för att ompröva¹ våra ståndpunkter om det kommer ny information som visar på att vi tidigare haft fel. När det händer riskerar vi att få tunnelseende, missa viktig information, och fatta sämre beslut.

Skolan är ett exempel på ett politikområde där beslutsfattare lätt hamnar i ett ideologiskt tunnelseende istället för att basera sina förslag på vetenskaplig grund. Alla partier i den svenska riksdagen står bakom mål 4: God utbildning för alla – men partiernas förslag på åtgärder skiljer sig beroende på deras ideologiska övertygelse. Omfattande forskning² visar att det som påverkar elevernas resultat allra mest är vad läraren gör i klassrummet, det vill säga undervisningen. Ändå tenderar politiker att hellre fokusera på mindre klasser, mobilförbud eller skolval som åtgärder för att lyfta elevernas resultat. Om beslutsfattare av ideologiska skäl undviker att basera sina åtgärdsförslag på den kunskap som finns är risken stor att det politiska målet inte nås. Vi behöver inte nödvändigtvis välja mellan vetenskap eller ideologi, men vi behöver klara av att hålla flera tankar i huvudet samtidigt. Detta bör vi kräva av våra folkvalda politiker och beslutsfattare, och av oss själva. Låt ideologin vara drivkraften för att formulera målen och låt genomförandet bygga på kunskap och vetenskaplig grund.

Vetenskapens roll för att uppnå de globala målen

De utmaningar som mänskligheten står inför innebär stora risker för oss och vår planet. Det är avgörande att vi tar de globala utmaningarna (såsom klimathot, livsmedelsförsörjning, en åldrande befolkning, antibiotikaresistens m.m.) på allvar genom att söka kunskap och fatta beslut på vetenskaplig grund.

Ett av de bästa exemplen på hur vetenskapen stödjer genomförandet av FN:s globala mål är FN:s internationella klimatpanel (Intergovernmental Panel on Climate Change IPCC) som sedan 1988 har publicerat

återkommande rapporter där de redogör för kunskapsläget om klimatförändringarna. Rapporterna sammanställer all tillgänglig forskning inom området och representerar det sammantagna resultatet av experiment och analyser från tusentals forskare som oberoende av varandra kommit till liknande slutsatser. På så vis får panelens slutsatser mycket högre trovärdighet än en enskild vetenskaplig artikel.

Det råder idag en stor enighet bland forskare om att människan påverkar klimatet, ändå är det många som har svårt att ta till sig det budskapet. Vi ser tyvärr en ökande ideologisk polarisering i samhället idag och en ökande skepsis mot att forskare och experter kan ge objektiva svar.³ Klimatförnekande⁴ är ett exempel på sådant beteende. Det här kapitlet handlar därför om varför vi – du och jag – kan lita på vetenskapliga resultat och forskning⁵. Det handlar också om varför politiska beslut bör vila på vetenskaplig grund.

Kunskap är grunden för allt

Alla de 17 övergripande globala målen som världens länder har enats om har alla en sak gemensamt: det krävs kunskap för att nå dem. Ta mål 13: Bekämpa klimatförändringarna som exempel. För att nå det målet behövs kunskap om många olika saker; hur havsströmmar som transporterar varmt vatten rör sig över jordklotet och vilka drivmedel som främst ökar halten av växthusgaser i atmosfären, men också om hur vi människor agerar när vi väljer mellan mer eller mindre klimatpåverkande alternativ för att resa och bo.

Om kunskap är så viktigt, låt oss då ta en stund att fundera på *kunskap* som begrepp. Filosofer har ägnat sig åt den frågan åtminstone sedan antiken och Platon definierade kunskap som "en sann övertygelse som vi hyser goda skäl att tro att den är sann". Att det finns goda skäl att tro på en övertygelse brukar även kallas för att det finns *evidens* (bevis), och det är evidensen som skiljer kunskap från allmänt tyckande. Kunskap kan vi tillägna oss genom att memorera sådant som redan är känt, genom att läsa en bok eller lyssna på en kunnig lärare i skolan. Kunskap kan också förvärfvas genom att vi upptäcker och beskriver något som inte är känt sedan tidigare. Ny kunskap utvecklas på så vis genom att kombinera känd kunskap på nya sätt eller genom att metodiskt studera ett fenomen och formulera en ny teori om detta. Detta metodiska och strukturerade arbetssätt är utmärkande för vetenskaplig forskning.

5.1 Avskaffa alla former av diskriminering av alla kvinnor och flickor överallt.

10.3 Säkerställa lika möjligheter och minska förekomsten av ojämlika utfall, bland annat genom att avskaffa diskriminerande lagstiftning, politik och praxis och främja lagstiftning, politik och åtgärder av lämpligt slag i detta hänseende.

Vetenskap är som att lägga ett pussel

När forskare forskar använder de ett systematiskt arbetssätt, en *vetenskaplig metod*, för att samla information och tillägna sig ny kunskap. En astronom kan samla information om planeternas rörelser med ett teleskop, en biolog observera i mikroskop hur celler växer vid olika temperaturer, och en sociolog intervjua människor för att ta reda på hur de upplever sin arbetsplats. Gemensamt i exemplen är att forskaren inhämtar information om en företeelse genom noggrant utformade mätningar, experiment eller observationer. I en del fall iakttar forskaren ett naturligt skeende och beskriver det (astronomen) och i andra fall utför forskaren experiment (biologen). I båda fallen använder forskaren den insamlade informationen för att formulera en *hypotes* som beskriver den del av verkligheten (universum, celler eller arbetare i exemplen tidigare) som forskaren studerar.

Men forskarens arbete är på intet sätt slut här. Nu vidtar ett noggrant arbete där forskaren samlar in ytterligare information genom nya mätningar, experiment och observationer. Hypotesen testas på så vis genom att forskaren undersöker alternativa förklaringar och systematiskt avfärdar de försök till att förklara verkligheten som inte har stöd av den insamlade informationen (*hypotesprövning*). Den här vetenskapliga metoden är mycket vanlig inom naturvetenskap, teknik, samhällsvetenskap, ekonomi och medicin. Metoden är mindre vanlig inom humaniora och matematik där experiment förekommer mer sällan. Där formuleras och testas hypoteser oftare direkt genom teoretiska modeller och logisk slutledning.

Oavsett ämne kommuniceras forskningsresultat till andra forskare genom *vetenskapliga publikationer*. Inom många ämnen publicerar forskningsresultat som artiklar i vetenskapliga tidskrifter, men det kan också ske till exempel som en bok eller ett kapitel i en antologi. Gemensamt för alla vetenskapliga publikationerna är att de redogör för en ny vetenskaplig teori eller upptäckt och att forskaren beskriver hur den nya teorin, eller upptäckten, passar ihop med tidigare forskning. Vanligtvis genomgår vetenskapliga publikationer en omfattande granskning av oberoende forskare inom samma ämne, så kallad *sakkunniggranskning* (peer review), innan de publiceras. Vetenskapssamhället upprätthåller på så vis en strikt kvalitetskontroll där nya resultat granskas av andra forskare innan de sprids.

En viktig del i den vetenskapliga metodiken är att forskningsresultat diskuteras och granskas av andra forskare som är kunniga inom samma område. Det sker dels genom vetenskapliga publikationer, men också genom att forskare presenterar och samtalar om sitt arbete; från seminarier med den

närmaste forskargruppen till stora internationella konferenser. Forskning är på så vis en tämligen social verksamhet där teorier och resultat stöts och blöts med andra forskare. Bilden av forskaren som ett ensamt geni stämmer dåligt. I själva verket arbetar de flesta forskare tillsammans med kollegor både på det egna lärosätet och över hela världen.

Ett forskningsprojekt som leder till en vetenskaplig publikation⁶ kan ha pågått i många år och ha involverat åtskilliga personer. Ändå är den enskilda publikationen bara en liten del i ett stort sammanhang. Tänk dig att varje publicerat forskningsresultat är en pusselbit i ett tusenbitarspussel. I sig själv är pusselbiten inte speciellt användbar men när vi lägger ihop den med de andra 999 bitarna framträder bilden tydligt. På samma sätt är det med forskning. För att ett forskningsresultat ska vara relevant behöver det sättas in i ett sammanhang (pusslet i jämförelsen ovan), kopplas ihop med och jämföras mot vad andra forskare har tagit reda på tidigare (de övriga 999 pusselbitarna).

Om samma experiment upprepas av olika forskargrupper och resultatet blir detsamma⁷ ökar sannolikheten att resultatet verkligen är sant. Genom att arbeta på detta sätt ökar vetenskapssamhällets samlade kunskap successivt och forskare kan ge allt säkrare svar. Den samlade kunskapen är större än varje enskild forskare. För att återkoppla till inledningen av kapitlet utgör varje rapport från FN:s klimatpanel ett pussel med minst tusen bitar. Det ger rapporterna mångdubbelt så hög trovärdighet som enstaka forskningsstudier som kan visa på motsatsen, och som återkommande åberopas av klimattörnekare i debatten.

Detta mödosamma och tidskrävande arbetssätt förklarar också varför de flesta nobelpristagare är väldigt gamla när de får priset och att de prisas för upptäckter som de gjort för flera decennier sedan. Först efter att flera generationer av forskare har granskat den ursprungliga upptäckten, eller teorin, och lyckats återskapat den i liknande sammanhang kan forskarsamhället vara säkra på att det verkligen är en banbrytande upptäckt och inte bara en spännande idé som vid närmare granskning inte visat sig stämma. Så kan det vara ibland med forskning, att det kommer andra forskare efter som visar att en etablerad teori inte längre håller. De nya forskningsresultaten prövas då av forskare på andra lärosäten och i andra länder, och om resultaten går att upprepa tar en ny teori över och vetenskapen tar ett litet kliv framåt.

VETENSKAPLIGA FAKTA KAN ALLTID KONTROLLERAS AV ANDRA.

16.3 Främja rättssäkerheten på nationell och internationell nivå samt säkerställa lika tillgång till rättvisa för alla.

Så vad kan du och jag göra?

De flesta som läser den här antologin är troligen inte forskare och ni undrar kanske varför det här kapitlet angår er över huvud taget. Ett svar är att vetenskapens strävsamma sökande efter kunskap angår oss alla, utan kunskap stannar samhället som vi känner det och utan kunskap kan vi inte förverkliga FN:s globala mål för hållbar utveckling. Vi medborgare kan faktiskt göra stor skillnad genom att:

- Lära oss mer om hur forskning bedrivs (dvs. den vetenskapliga metoden) så att vi litar på vetenskapliga resultat och kan skilja vetenskapliga argument från personligt tyckande.
- Söka kunskap från pålitliga källor så att vi kan fatta beslut på vetenskaplig grund när det finns kunskap att tillgå.
- Utmana oss själva att ompröva invanda åsikter när vi får ny kunskap.
- Vara källkritiska och hålla isär personliga åsikter och ideologi å ena sidan, och vetenskapliga fakta å andra sidan.

Självklart bör vi också kräva samma sak av politiker och beslutsfattare.

Anna Wetterbom är civilingenjör och har disputerat inom life science. Hon har arbetat i gränslandet mellan forskning och samhälle i tio år och är sedan 2017 VD för stiftelsen Sveriges unga akademi.

Sveriges unga akademi är en tvärvetenskaplig akademi för ett urval av landets mest framstående yngre forskare. Akademin är en plattform för att påverka beslutsfattare på olika nivåer, med målet att Sverige ska fortsätta vara framstående inom forskning och högre utbildning. Utåtriktade aktiviteter med barn och unga är också en viktig del i verksamheten och akademin fyller en viktig funktion som mötesplats för nästa generation forskningsledare. Genom att mötas över ämnesgränser; fysiker med historiker, ekonomer med medicinare, genusvetare med matematiker, uppstår oväntade idéer och samarbeten. Samma sorts tvärvetenskapliga samtal och forskning är nödvändiga för att ta sig an de stora globala samhällsutmaningarna.

Anteckningar

Kapitel 7. Välfärd

**HUR MINSKAR
VI VÄLFÄRDENS
FOTAVTRYCK?**

Detta kapitel tar sin utgångspunkt i utmaningen: Hur minskar vi välfärdens fotavtryck? För att kunna besvara denna fråga, eller förstå hur vi kan besvara den, behöver vi bryta ner den i delfrågor. Först behöver vi förstå fotavtrycket i sig, och hur välfärden interagerar med andra globala mål: Hur stort är välfärdens fotavtryck idag? Och vad för slags social och ekologisk påverkan innefattar det? Först därefter kan vi gå vidare och utforska vad vi kan göra: På vilka olika sätt kan välfärdens fotavtryck minskas? Vilka åtgärder kan stödja detta? Men allra först behöver vi svara på frågan: Vad är välfärd?

Vad är välfärd?

Välfärd är ett begrepp som ofta förknippas med offentligt finansierad skola, vård och omsorg. Detta kapitel utgår dock från en bredare definition av välfärd, som innefattar både *människors levnadsförhållanden och konsekvenserna av dessa för människors välbefinnande*, oavsett vilken slags aktör (offentlig, privat, ideell, informell) som har eller tar ansvar för välfärden.

Våra levnadsförhållanden utgörs av en kombination av materiella och sociala aspekter, såsom bostadsstandard och möjligheten att påverka sin boendesituation. Konsekvenserna av levnadsförhållanden kan ta sig uttryck fysiskt (t.ex. astma) och/eller psykiskt (t.ex. depression).

Levnadsförhållanden har en direkt koppling till konsumtion; det är genom konsumtion av exempelvis bostäder, tågresor och sjukvård som materiella levnadsförhållanden upprätthålls och förändras. Den svenska välfärden är i stor utsträckning baserad på ett gemensamt ansvarstagande (skattefinansierad offentlig sektor) och en progressiv fördelningspolitik.

Författare
Josefin Wangel

GLOBALA MÅL

1.3 Införa nationellt lämpliga system och åtgärder för socialt skydd för alla, inklusive grundskydd, och senast 2030 säkerställa att de omfattar en väsentlig andel av de fattiga och de utsatta.

1.4 Senast 2030 säkerställa att alla män och kvinnor, i synnerhet de fattiga och de utsatta, har lika rätt till ekonomiska resurser, tillgång till grundläggande tjänster, [...] samt tillgång till arv, naturresurser, lämplig ny teknik och finansiella tjänster, inklusive mikrokrediter.

Välfärd som mål

Välfärd som mål relaterar till ett flertal av de globala målen, framförallt mål 1: Ingen fattigdom, mål 2: Ingen hunger, mål 3: Hälsa och välbefinnande, mål 4: Utbildning, mål 5: Jämställdhet, mål 6: Rent vatten och sanitet, samt mål 10: Minskad ojämlikhet (inom och mellan länder). Även mål 7 som berör tillgången på förnyelsebar energi är värd att beakta ur ett välfärdsperspektiv i länder där energifattigdom är ett problem.

I en svensk kontext relaterar välfärden även till det folkhälsopolitiska målet att "folkhälsopolitiken ska skapa samhällsliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation" och de åtta målområden som preciserar detta.

Goda exempel och lärdomar

Sverige har en generell hög välfärd. Enligt välståndsexponenten *Human Development Index* (HDI) ligger Sverige på plats 14 globalt. HDI bygger dock på endast ett fåtal indikatorer (förväntad livslängd, utbildningsnivå och ekonomisk aktivitet mätt i bruttonationalprodukt (BNP)), och är ett genomsnittsbaserat index. Genomsnitt är dock ett trubbigt mått, och en mer detaljerad läsning av välfärdens fördelning visar på förhållandevis stora utmaningar. Sedan 1980-talet har inkomstklyftorna i Sverige ökat, och andelen svenska hushåll med låg ekonomisk standard (så kallad relativ fattigdom) har ökat från 7 procent 1991 till 14 procent 2014. Även hälsoklyftorna ökar; människor med låg inkomst och låg utbildningsnivå lever både kortare och sjukare liv än mer privilegierade grupper.

Vad gäller tillgång på rent vatten, sanitet och energi ligger Sverige dock bra till. I likhet med många andra höginkomstländer har Sverige under de senaste 150 åren genomgått en storskalig utbyggnad av infrastruktur och teknologi som vi idag tar för givet: rinnande och rent vatten, elektricitet och centralvärme är några exempel. Denna välfärdsrevolution har utöver ökad materiell levnadsstandard även höjt medellivslängden rejält; vid mitten av 1800-talet var medellivslängden i Stockholm 28 år, en tredjedel av dagens 82 år.

Utbyggnaden av infrastruktur och moderna bostäder var resultatet av medvetna politiska strategier, först för ökad folkhälsa och därefter för vad som kan beskrivas som en allmän moderniseringsvurm; det gamla traditionstyngda Sverige skulle ge plats för en modern nation där förnuft och funktionalism stod i högsta kurs.

Den folkhemsrörelse som växte sig stark under 1930-talet var dock synnerligen tveeggad. Å ena sidan beslutades om stöd till så kallade barnrikehus

för att lösa trångboddheten hos ekonomiskt utsatta barnfamiljer, och viktiga delar av socialförsäkringen började utvecklas – så som barnbidrag och bostadsbidrag. Å andra sidan lades stor möda på att uppfostra arbetarklassen att konsumera rätt saker, på rätt sätt. Detta låg inte minst i industrins intressen vilkas drivkraft då, liksom nu, bestod i att skapa nya marknader och driva på konsumtionen genom en aldrig sinande ström av nya (eller uppdaterade) bekvämlighetsteknologier.

Det är svårt att tänka sig att motsvarande välfärdsökning skulle kunnat inträffa utan den förhållandevis starka ekonomiska tillväxt som Sverige åtnjöt under 1900-talets första hälft. Den berodde i sin tur på utvecklingen av den så kallade svenska modellen, där stat, fackföreningar och kapital gemensamt såg till att Sverige, som då var en relativt ung industrination, snabbt expanderade sin industriella produktion.

Välfärdens fotavtryck

Vi har konstaterat att den svenska välfärden generellt sett är hög, om än med fördelningsmässiga utmaningar. I en globaliserad ekonomi och i ett globalt klimatsystem går det dock inte att separera den svenska välfärden från välfärden i andra länder; den svenska välfärden har konsekvenser som spänner över både tid och rum. Den svenska regeringen skriver i sin rapportering till FN:s politiska högnivåforum 2017 att "Sveriges fokus och bidrag inriktas mot en rättvis och hållbar global utveckling. Solidaritet är en grundval i arbetet. En ledstjärna är att tänka globalt och handla lokalt".

Mål 13: Bekämpa klimatförändringen, mål 14: Hav och marina resurser, och mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald, är samtliga mål som direkt påverkas negativt av den produktion och konsumtion som den svenska välfärden bygger på. I och med att en stor del av vår konsumtion produceras i länder med oacceptabla arbetsförhållanden kan vår välfärd även kopplas till mål 8: Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt, och mål 3: Hälsa och välbefinnande.

Att vi i Sverige idag kan leva gott på till synes låga koldioxidutsläpp beror dels på att vi har stora strukturinvesteringar bakom oss. Den under 1900-talets första hälft snabbt ökade produktionen var beroende av billig energi – fossila bränslen – vilket ledde till att de svenska koldioxidutsläppen snabbt sköt i höjden. Från 1970-talet och framåt har dock industrins utsläpp minskat, trots att produktionen (mätt i BNP) har fortsatt att öka. Denna så kallade frikoppling (efter engelskans decoupling), menar vissa, är ett bevis på att det går att kombinera ekonomisk tillväxt med ekologisk hållbarhet. Men om vi vänder blicken mot konsumtionens klimatpåverkan ser bilden

2.1 Senast 2030 avskaffa hunger och garantera alla människor, i synnerhet de fattiga och människor i utsatta situationer, inklusive små barn, tillgång till tillräckligt med säker och näringsrik mat året om.

3.b Stödja forskning om och utveckling av vaccin och läkemedel mot de smittsamma och icke-smittsamma sjukdomar som i första hand drabbar utvecklingsländer. Sörja för tillgång till ekonomiskt överkomliga grundläggande läkemedel och vaccin [...]

”MÄN SLÄPPER I SNITT UT TVÅ TON KOLDIOXID MER PER ÅR ÄN KVINNOR.”

inte lika ljus ut. I takt med att vi har ökat vårt ekonomiska välstånd har vi också ökat vår konsumtion: Vi bor dubbelt så stort som på 1940-talet, äter

dubbelt så mycket kött som på 1960-talet, och flyger fem gånger så mycket som på 1970-talet. En stor del av den svenska konsumtionens miljöpåverkan sker i andra länder: två tredjedelar av växthusgasutsläppen, samt hälften av vår vattenanvändning och upp mot hälften av markanvändningen för livsmedelskonsumtion. Sammantaget innebär vår privata och offentliga konsumtion ett genomsnittligt koldioxidavtryck på cirka 11 ton per person och år. Skillnaden mellan hushåll och individer är dock stor. En höginkomstfamilj släpper ut nästan dubbelt så koldioxid mycket som en låginkomstfamilj. Män släpper i snitt ut två ton koldioxid mer per år än kvinnor.

5.4 Erkänna och värdesätta obetalt omsorgs- och hushållsarbete genom att tillhandahålla offentliga tjänster, infrastruktur och socialt skydd samt genom att främja delat ansvar inom hushållet och familjen, i enlighet med vad som är nationellt lämpligt.

Välfärdsvägen framåt

Tydligt är att den svenska välfärden – vår materiella och sociala levnadsstandard – medför flera positiva effekter på hemmaplan, men att den också har en rad negativa konsekvenser globalt. Utmaningen med att minska den svenska välfärdens fotavtryck kan sålunda tyckas ligga i att minimera, eller helt göra sig av med, de negativa konsekvenserna, samtidigt som de positiva effekterna bibehålls. En sådan frikoppling är dessvärre inte möjlig. Vi har redan konstaterat att välfärd kostar såväl investeringar som löpande konsumtion, vilka i sin tur kräver produktion, resursanvändning – och ett visst mått av föroreningar. Vi vet också att vi lever på en planet med ekologiska begränsningar, av vilka vi redan har överskridit de flesta. För att skapa utrymme för fattigare länder att öka sin välfärd behöver länder som Sverige stå tillbaka.

En framtid med minskad välfärd låter onekligen rätt svårsåld, men kom nu ihåg att vi hittills har satt ett ganska slarvigt likhetstecken mellan välfärd och konsumtion. Men är all konsumtion välfärdshöjande? Och är den i så fall lika välfärdshöjande? Ett sätt att komma framåt är att bryta upp välfärdsbegreppet och skilja på levnadsförhållanden och konsekvenserna av dessa (välbefinnande). Studier visar på att det finns en brytpunkt för när ökad konsumtion inte längre leder till ökat välbefinnande. Kanske kan vi till och med landa i att levnadsförhållanden är ett medel för att nå välbefinnande, och inte ett mål i sig. Detta skulle i sin tur möjliggöra att utforska om det finns vissa kategorier av konsumtion som är mer avgörande för vårt välbefinnande än andra, och hitta en nivå av tillräcklighet.

Hur gör vi då, rent konkret? Det finns i princip tre vägar att gå.

Förändringar kan göras på:

- ett individuellt plan,
- genom att organisera sig lokalt,
- och genom (att verka för) nationell och internationell politik.

För att nå de globala målen i tid behöver vi arbeta på alla tre plan samtidigt. Vi behöver ställa om vår egen konsumtion samtidigt som vi tillsammans med lokala politiker, föreningar, näringsliv och grannar ställer om vår livsmiljö. För den som söker mer konkret vägledning finns det gott om goda råd hos exempelvis Naturskyddsföreningen. En bra minnesregel är annars *biffen* (skippa köttet), *bilen* (ställ bilen och skippa flyget), *bostaden* (bo litet och välj miljömärkt el), *butiken* (handla second hand eller ta ett köpfritt år) och *banken* (se till att dina pensionspengar inte investeras i olja). Men för att vi verkligen ska kunna leva hållbart behöver vår livsmiljö designas om så att det exempelvis blir lättare att cykla än att åka bil och att det går att umgås utan att konsumera. Det hållbara måste bli det nya normala. För de storskaliga strukturomvandlingarna av industri och infrastruktur som krävs, behöver vi verka för en nationell omställningspolitik, lika genomgripande och långsiktig som 1900-talets välfärdsrevolution.

Josefin Wangel är verksam vid institutionen för stad och land vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) där hon forskar på hållbara städer och hållbara livsstilar. Josefin är också verksam som biträdande programchef för SLU Urban Futures – en plattform med syfte att främja tvärvetenskap och framtidsperspektiv i forskning, undervisning och samverkan.

6.1 Senast 2030 uppnå allmän och rättvis tillgång till säkert och ekonomiskt överkomligt dricksvatten för alla.

Kapitel 8. Aktivism

HUR SKAPAS ENGAGEMANG FÖR HÅLLBARHET?

I november 2016 valdes en klimatförnekare till president i USA. Det var en tydlig illustration av glappet – eller rättare sagt, avgrunden – mellan det globala ledarskiktets förmåga att ta itu med klimathotet och allvaret i detta hot. Vi lever i en värld som redan är hårt drabbad av klimatförändringar. Kombinationen av en politik som gör vår värld oberoelig under vår livstid och ny teknik som främjar enkelspårig populism på bekostnad av förnuftig och långsiktig politik är förstås djupt oroande. Men vi kan inte, och vill heller inte, rulla tillbaka utvecklingen. Kan den nya tekniken då användas för att lösa de stora framtidsfrågorna, och hur skapas framtidens engagemang för hållbarhet?

Stundens allvar

Vi lever i en värld som redan är hårt drabbad av klimatförändringar. Situationen kommer oundvikligen att förvärras även givet ett positivt scenario, medan den inslagna kursen, *business as usual*, kommer att leda till vår civilisations undergång. Ingen har medvetet röstat på en politiker, eller valt att köpa en produkt på grundval av en slogan som "Välj oss – så har era barn ingen framtid." Ändå väljer våra politiker, företagsledare och företrädare för internationella organisationer – genom sin oförmåga att agera – katastrofscenariot utan återvändo.

Parallellt med att klimatförändringarna accelererat har digitaliseringen påverkat våra liv på djupet. Genomslagskraften hos sociala medier-plattformar, där medlemmar själva skapar innehållet och delar med andra, är enorm. Den största har över två miljarder användare. Samtidigt skapar detta filterbubblor – digitala subkulturer där våra unika flöden fjärrar människor från varandra. En värld där alla kan dela och ta del av allt tycks paradoxalt nog vara en värld av små slutna rum, sammanlänkade av plattformens öde

Författare
Ingmar Rentzhog och
David Olsson

GLOBALA MÅL

4.7 Senast 2030 säkerställa att alla studerande får de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja en hållbar utveckling, bland annat genom utbildning för hållbar utveckling och hållbara livsstilar, mänskliga rättigheter, jämställdhet, främjande av en kultur av fred, icke-våld och globalt medborgarskap samt värdesättande av kulturell mångfald och kulturens bidrag till hållbar utveckling.

korridorer. Värdegemenskaper splittras och förtroendet för traditionell media, vetenskap och politiker minskar till förmån för populism, känslor och ibland till och med rena konspirationsteorier.

Engagemang för globala mål

Ett exempel är #WeDontHaveTime som är ett initiativ som föddes ur en stark oro inför framtiden och en tro på människors förmåga att samarbeta för att lösa problem. När världen tycks gå åt fel håll är det viktigt att minnas en sak: Framtiden måste inte vara en linjär fortsättning av historien. Snarare är vår gemensamma tillvaro fylld av förkastningar, språng, stagnation, revolutioner och perioder av än oro, än stabilitet. Kalla kriget slutade plötsligt och oväntat. Det sena 1990-talets teknikeufori slutade i en krasch. Tio år senare hade internetgiganterna vuxit fram ändå och shoppingen flyttat till nätet. Flyktingmottagande blev till flyktingstopp.

Den globala uppvärmningen, däremot, kommer att obevekligt rulla på så länge vi inte drastiskt minskar utsläppen. Hettan sommaren 2018 är bara den första i en serie omvälvande tecken på ett varmare klimat som vi upplever i vår närhet. Vi kommer att få se dödsfall, ödeläggelse och – till slut – ett uppvaknande. Det 1900-talet kännetecknades av de stora krigerna och kampen mot totalitära ideologier. 2000-talets viktigaste kamp är den mot klimatkatastrofen. Vi ser att detta blir allt tydligare för allt fler.

#WeDontHaveTime är en av plattformarna från vilken den kampen kommer att föras. Initiativet vill bli en global plattform för genomförandet av de punkter i Agenda 2030 som specifikt handlar om i första hand klimatet, och i andra hand miljö och biologisk mångfald. Andra plattformar kan skapas som riktar in sig på andra mål i Agenda 2030.

I det sammanhanget är det värt att poängtera att många aktivistiska plattformar och Agenda 2030 närmar sig hållbarhet från diametralt olika håll. Medan Agenda 2030 genom sina 17 mål strävar efter att teckna en heltäckande bild av de globala utmaningarna så aktivister ofta från fokus på ett mål – i detta fall att stävja klimathotet – samtidigt som man räknar med att besläktade initiativ också kommer att finna ett hem på plattformen och på så vis indirekt bidra till andra globala mål. #WeDontHaveTime, är som många andra initiativ en plattform för medborgares enskilda, och konkreta engagemang som förs fram till makthavare genom tydlig koppling till olika mål inom Agenda 2030.

Internetrörelser skapar förändring

Vi är många som faktiskt tror att en nätverksrörelse på sociala medier kan vara avgörande för att lösa globala utmaningar, som klimatfrågan. Våra politiker, våra ekonomier, våra former för internationellt samarbete och vårt näringsliv är för trögörliga och fastkörda i ett destruktivt fossilberoende för att ledarskiktet på egen hand ska mäkta med den kursändring som måste tillstånd om vi ska rädda vår civilisation från undergång. Internetrörelser som länkar samman individer och organisationer med ett starkt klimat- och miljödriv stärker detta driv och skapar ett tryck för förändring underifrån.

Exempelvis genomfördes 2014 och 2015 The Global Climate March i städer världen över med det uttalade syftet att uppmana världens ledare att ta klimatfrågan på allvar inför COP21, den internationella konferens som resulterade i Parisavtalet¹. En av organisatorerna av den ursprungliga marschen var Avaaz.org, en hemsida för namninsamlingar och kampanjer som har 48 miljoner användare. Här kan man starta upprop, organisera aktiviteter och stötta varandras initiativ. Den internetbaserade gräsrotsrörelsen 350 var också en tongivande organisator av marscherna.² Genom internetkampanjer, gräsrotsrörelser och massaktioner så strävar 350 efter att motverka att kapital investeras i fossilindustrin, samt verkar för utbyggnaden av 100 procent förnybar energi för alla.³ Klimatmarscherna 2014 och 2015 var de största som anordnats hittills och utgjorde ett tydligt om än svårsmåttbart stöd för en offensiv, global klimatpolitik inför förhandlingarna i Paris 2015.

**INGEN RÖSTAR MEDVETET
PÅ EN POLITIKER ELLER
KÖPER EN PRODUKT MED
SLOGAN ”VÄLJ OSS – SÅ HAR
ERA BARN INGEN FRAMTID”.**

Aktivism – den globala lösningen?

Dessa internetbaserade nätverk för aktivism och kampanjande i miljö- och klimatfrågor visar på hur digital teknik möjliggör omedelbar, global spridning och samverkan. Värderingarna och formerna för samverkan är definierade av en mindre krets ”grundare” men innehållet bestäms utifrån medlemmarnas enskilda initiativ.

Detta kan kontrasteras mot mer traditionella former för politisk samverkan där medlemmarna utser en ledning som får mandat att agera utifrån demokratiskt tagna beslut. I en internetrörelse är det snarare initiativtagarna som ger medlemmarna ett brett ”mandat” att agera utifrån plattformen och de gemensamma värderingarna. En traditionell politisk organisation är

5.b Öka användningen av gynnsam teknik, i synnerhet informations- och kommunikationsteknik, för att främja kvinnors egenmakt.

10.2 Till 2030 möjliggöra och verka för att alla människor, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.

trögrörlig, toppstyrd, drivs framåt av fysiska möten och gynnas av ett medielandskap där organisationens ledare tillhör en elit som har exklusiv tillgång till medierna. En sådan organisation blir lätt reaktiv i en tid när alla har en plattform via sociala medier och vad som helst plötsligt kan bli viralt.

En internetrörelse å andra sidan agerar omedelbart och lokalt, bygger på medlemmarnas enskilda initiativ och är beroende av sociala medier för att nå spridning. En sådan rörelse har i princip redan åstadkommit en förändring i det ögonblick som traditionell media och etablerade makthavare reagerar på rörelsens aktioner.

I det här sammanhanget skulle vi även vilja räkna #MeToo som en internetrörelse även om den inte drivs av en organisation eller enskild grundare. Det väsentliga är nämligen spridningen och forandet av en gemensam sak via sociala medier och de aktioner och effekter detta ger upphov till, vilket inte behöver finnas fördefinierat i ett manifest eller en handlingsplan utan lika gärna kan växa fram genom en hashtag. Med ursprung i Tarana Burks och Alyssa Milanos uppmaningar ger #MeToo en gemensam erfarenhet av övergrepp en röst. Möjligheten att tala ut inför hela världen och få stöd av dem som delade samma erfarenhet skapade fenomenet och ger det dess enorma kraft. Idag står Harvey Weinstein åtalad och Svenska Akademien håller på att upplösas. En hashtag har definierat en rörelse på de stora sociala medier-plattformarna och fortsätter att förändra världen.

Men de värderingsstyrda internetrörelserna, som #MeToo eller People's Climate March behöver plattformarna för att nå spridning. Plattformarna själva är styrda av krass ekonomisk logik. Deras överordnade mål är att maximera antalet användare och intäkter, inte att förändra världen. Men förändrar världen är precis vad de gör, eftersom de omdefinierar hur vi jobbar, lever och påverkar varandra. Samtidigt går framväxten av nya sociala medier-plattformar och digitala verktyg allt snabbare. Det tog 75 år för telefonen att få 100 miljoner användare. Internet behövde sju år för att nå samma spridning, Facebook fyra år och Instagram två år.⁴

Det är fullt möjligt, för att inte säga sannolikt, att de stora sociala medier-plattformarna i framtiden blir kompletterade, eller till och med ersatta, av nya plattformar som fyller ett fundamentalt behov som de traditionella plattformarna inte längre kan leva upp till. Ett exempel på det är behovet av omedelbar och kraftfull klimataktion. Facebook och Twitter kan användas för att sprida klimatbudskap och påverka världen i klimatpositiv riktning – men de är inte optimerade för att göra det. Och skulle de ta ett steg i den riktningen skulle de förmodligen möta massiv kritik och se sina aktiekurser falla.

Just därför startades #WeDontHaveTime – ett socialt nätverk för klimataktion. En internetrörelse för klimatet har potential att snabbt bli enormt

kraftfull. Vi vill att vanliga människors engagemang, som vi vet finns där ute, ska krossa det tänkande, de intressen, det system och den teknik som våra makthavare håller fast vid och som håller oss alla fångna i ett fossilberoende. Den avgörande dimensionen är därför möjligheten att via plattformen bedöma aktörer i klimathänseende.

Där andra plattformar belönar interaktion med andra användare, så att plattformsägaren kan ta betalt för annonser riktade specifikt till dig, vill initiativet belöna de användare som aktivt påverkar andra att agera för klimatet. #WeDontHaveTime kommer också att belöna de aktörer – det vill säga makthavarna själva – som våra användare utnämner till ledande i utvecklingen mot ett ekologiskt hållbart samhälle. Samhällets aktörer inom näringsliv, offentlig sektor och civilsamhälle, kommer att utvärderas av plattformens användare. Målbilden är att skapa en kapplöpning mot hållbarhet där trovärdighet, konkurrenskraft, till och med röster i allmänna val, skapas genom att leda den gröna omställningen. Det ska inte gå att gömma sig i ett distraherande mediebrus om andra frågor eller i ett ifrågasättande av klimat-hotets verklighet.

Så vad kan jag göra?

Det här är effektiva exempel på hur digitala tekniker kan användas för att granska och påverka aktörers klimatpåverkan. Plattformens medlemmar kommer att hissa eller dissa olika aktörers agerande och miljöhänsyn. Det görs i form av klimathjärtan, som signalerar ett positivt omdöme, och klimatbomber, som signalerar ett negativt omdöme. Ju mer engagemang som skapas för en specifik fråga, det vill säga desto fler bomber och hjärtan en fråga har, i desto högre utsträckning kommer plattformen att lyfta frågan mot den eller de aktörer som äger den. Det ger svar på frågan som allt fler ställer sig: "Men vad kan jag göra?" Den enskildes klimatengagemang får på detta vis påtaglig verkan. Plattformen vill mobilisera en ny kraft som stävjar klimathotet och utgör en katalysator för hållbarhet. Här följer några exempel på hur det skulle kunna fungera i praktiken:

- Klimathjärta till bolag som bedriver en klimatpositiv verksamhet – Granska bolagets upplägg, lyfta fram det som är positivt, ställ frågor och kritisera det som upplevs mindre bra men som helhet ger en stor mängd klimathjärtan till företaget eftersom det ligger i framkant. Aktörer kommer att vilja ha flest klimathjärtan i konkurrens med andra företag, men måste också vara bäst på hållbarhet för att nå dit.

16.6 Bygga upp effektiva och transparenta institutioner med ansvarsutkrävande på alla nivåer.

16.8 Utvidga och stärka utvecklingsländernas deltagande i institutionerna för global styrning.

16.10 Säkerställa allmän tillgång till information och skydda grundläggande friheter, i enlighet med nationell lagstiftning och internationella avtal.

17.3 Mobilisera additionella finansiella resurser till utvecklingsländerna från många olika källor.

- Klimathjärta för klimatsmart kundlojalitet – Förändrad konsumtion kan utgöra ett mycket starkt påtryckningsmedel. Till exempel, en svensk livsmedelskedja lanserade i augusti 2018 "Mitt klimatmål" där de som är medlemmar i kedjans bonusprogram kan se den totala påverkan som deras inköp har på klimatet. Genom att hylla detta initiativ uppmuntras fler företag att följa efter. När fler hakar på trenden öppnas möjligheten att knyta samman dessa initiativ för att ge en samlad bild av konsumtionens klimatavtryck.⁵
- Klimatbomb till bolag som bedriver en klimatnegativ verksamhet – Klimatbomber är negativa omdömen och något som de bolag och aktörer som får dessa absolut vill undvika. Stora mängder klimatbomber ger medial uppmärksamhet världen över och svärtar ner aktörens varumärke.
- Klimatidéer – Denna kategori är till för att ge goda idéer maximal spridning. Användarna kan till exempel berätta om vilka solpaneler de valt till sin villa, tipsa om att byta ut lampor och vitvaror, med mera. Detta inspirerar och ger kunskap om klimatsmarta val till andra användare. Ett levande exempel på denna typ av klimatinspiration är Facebookgruppen "Tågsemester", där folk frågar och tipsar om tåg som alternativ till flyg. Inom denna kategori skulle användarna även kunna starta olika utmaningar, tävlingar och upprop. Även företag kan utnyttja denna funktion till att utmana och tipsa leverantörer, kunder och partners.

Ingmar Rentzhog är tidigare finansentreprenör, nu grundare och vd för We Don't Have Time samt ordförande för Global Utmaning.

David Olsson är skribent, copywriter och en av We Don't Have Times medgrundare. David är också styrelseledamot i Global Utmaning.

We Don't Have Time är en av framtidens sociala medier-plattformar för klimataktion. Plattformen kommer att möjliggöra för medborgare och organisationer att sprida klimatinitiativ och sätta press på makthavare att lösa klimatkrisen.

Anteckningar

Kapitel 9. Folkbildning

VAD BETYDER DE GLOBALA MÅLEN FÖR STUDIEFRÄMJANDET?

Författare
Gustav Öhrn och
Frida Sandegård

GLOBALA MÅL

I ett landskap där det demokratiska rummet hotas, har folkbildningen en central roll för att tillgängliggöra kunskap för en god och hållbar demokratisk samhällsutveckling. Hur ser folkbildningens roll ut idag och vem känner sig manad att förmedla och delta? Folkbildningen kan vara en del av arbetet för att minska ojämlikhet och främja demokrati, fred och rättvisa. Kopplingen till de globala målen är därmed uppenbar. Antologins nionde kapitel behandlar folkbildningens betydelse för hållbarhet och hur Studieförbundet ser behovet av att låta hållbar utveckling och Agenda 2030 genomsyra all folkbildningsverksamhet.

Bildning för folket?

På Visbys gator under Almedalen 2018 marscherade vita män (och några få vita kvinnor) runt med en uniformliknande klädsel. De marscherade över kullerstenarna under bu-rop. Deras hot och misshandel av civila störde det demokratiska samtalet som ägde rum i det offentliga rummet.

De marscherande var klädda i vita pikétröjor och svarta byxor. På deras ryggar stod det tryckt i svarta versaler *VI ÄR FOLKET*. Men vilket folk? Om någon hade frågat en av männen med de vita t-shirtarna hade svaret troligen handlat om ett folk som ska enas genom begränsning, i särhållning, gränser och kontroll. Genom eliminering av andras yttrandefrihet och existens ska de bana väg för sin i allra högsta grad antidemokratiska ideologi. I en sådan värld ska demokratin begränsas och det görs genom att medvetet hota kunskapsbärare till tystnad.

Detta är tyvärr inget nytt eller unikt. Successivt har rörelser med antidemokratiska idéer tagit mer plats i det offentliga rummet och vi har tvingats vänja oss vid deras ökade närvaro. Vi ser politiker som vill begränsa demokratin och bildning inom kultur som de anser är "osvensk", vi ser att

”FOLKBILDNINGENS UPPGIFT ÄR ATT SKAPA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ALLA, OAVSETT BAKGRUND, ATT DELTA I SAMHÄLLET.”

högerextremt våld riktas mot organisationer, vi ser det på gator och torg och vi ser det på många håll i Europa och världen.

Vad betyder folkbildning för de som anser sig vara ”försvarare av folket”? Vad betyder bildning för de som vill använda sig av demokratin för att begränsa den-samma? Finns det utrymme att tänka

kritiskt, att ha frihet att söka kunskap? Folkbildning beskrivs ofta som just frihet att söka kunskap – enskilt och tillsammans med andra – för att bidra till ett bättre och öppnare samhälle, oavsett individers eller grupper bakgrund. Därmed är folkbildningen alltså ett hot mot de som påstår sig vara folket och som vill begränsa demokratin.

5.1 Avskaffa alla former av diskriminering av alla kvinnor och flickor överallt.

5.2 Avskaffa alla former av våld mot alla kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering.

Folkbildning och hållbarhet, uppdrag i en ny tid?

Om vi för en stund zoomar ut och bortser från de dagsaktuella marginalproblemen står mänskligheten egentligen, och sammanfattningsvis, inför två stora utmaningar. Dessa är dels de gigantiska klimatförändringar vi är skyldiga till och som riskerar hela vår, och hela planetens, existens. Dels handlar det om de mellanmännliga relationerna som både i det lilla och i det större är otroligt skeva. Det sistnämnda handlar om, som denna antologi tidigare berört, ojämnt fördelade resurser, ökande klyftor och inte minst mycket starka extrema krafter som försöker slå split, söndra och separera människor utifrån godtyckliga grunder.

Trots dessa gigantiska utmaningar går mycket av utvecklingen åt rätt håll, vilket till exempel Hans Rosling alltid ville påvisa. Men för att utvecklingen ska fortsätta i rätt riktning och för att vi i framtiden ska ha en plats att leva på måste alla goda krafter hjälpas åt. Vi måste bli ännu bättre på att förändra och förändras i en hållbar riktning och vi måste tydligt dra en gräns när troll och extremister försöker söndra.

Det finns mycket som talar för att ett samhälles motståndskraft mot populism och extremism ökar av ett starkt civilsamhälle. Folkbildningen är, och har varit, en av det civila samhällets viktiga möjliggörare och kunskaps-spridare. Det är i mycket stor utsträckning folkbildningen som spridit såväl sakkunskap om exempelvis den enskildes rättigheter, alkoholens skadeverkningar, metodkunskap om föreningsteknik, påverkansarbete och organisering till Sveriges civilsamhälle. Folkbildningens roll för folkrörelsernas framväxt, och därmed det starka mellanmännliga kittet i Sverige, kan inte underskattas.

I ett läge där det demokratiska samhället hotas och jordens klimat förändrar ekosystemen och mänsklighetens livsbetingelser, måste alla bidra för att åstadkomma en förbättring. Det räcker inte med att någon annan, någon annanstans gör något. Det räcker inte med att lägga en fickpeng extra i ”bistånd” och sedan fortsätta leva som om ingenting hänt. Det räcker inte med att vara tyst när våra mest grundläggande värderingar hotas. Alla måste ta sitt ansvar och gräsrotsengagemanget och det civila samhället har en särskilt viktig roll att spela.

Det ger folkbildningen en central roll för att tillgängliggöra kunskap för en god hållbar och demokratisk samhällsutveckling. Folkbildningen kan och måste därmed vara en del av arbetet för att rädda vår miljö, minska ojämlikhet och främja fred och rättvisa, och blir viktig för genomförandet av Agenda 2030. Därför är också kopplingen till de globala målen glasklar.

Bildning – Inte en självklarhet

Folkbildningens roll i demokratiutvecklingen har en lång historia i Sverige. Genom folkrörelser har aktiviteter och idéer utvecklats för att främja kunskap om medborgerliga rättigheter. Folkbildningen handlar också om att tillgängliggöra kultur och samhällsutveckling till bland annat marginaliserade grupper. Detta har lett till att vi rört oss mot ett mera jämlikt samhälle. Vid olika beskrivningar av folkbildning återkommer ord som det jämlika mötet, glädje och entusiasm. Lärandet sker tack vare en brinnande nyfikenhet på att förstå mer, att lära sig tillsammans och att förmedla något som är för roligt, livsavgörande och för spännande för att hålla för sig själv.

Men vad är meningen med folkbildning idag? Har folkbildningen spelat ut sin roll? Studier från Ersta Sköndals Högskola visar att det ideella engagemanget i Sverige är förvånansvärt konstant över tid men möjligen tar det sig lite nya uttryck idag. En del väljer exempelvis att engagera sig under kortare tid och i tydligt avgränsade sakfrågor snarare än i traditionellt föreningsliv. Till dessa nya rörelser och till den allt större flora av olika etniska föreningar som växer fram har den klassiska folkbildningen svårare att nå än till traditionella folkrörelser. Det finns en uppenbar risk att folkbildningens aktörer inte förmår anpassa sig till dagens utmaningar och dagens samhälle tillräckligt snabbt.

Statens syfte med stödet till folkbildningen är att ”stödja verksamhet som stärker och utvecklar demokratin, bidrar till att göra det möjligt för en mångfald av människor att påverka sin livssituation och att skapa engagemang för att delta i samhällsutvecklingen. Folkbildningen ska också utjämna utbildningsklyftor och bredda intresset för, och delaktigheten i, kulturlivet”.

4.7 Senast 2030 säkerställa att alla studerande får de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja en hållbar utveckling, bland annat genom utbildning för hållbar utveckling och hållbara livsstilar, mänskliga rättigheter, jämställdhet, främjande av en kultur av fred, icke-våld och globalt medborgarskap samt värdesättande av kulturell mångfald och kulturens bidrag till hållbar utveckling.

10.2 Till 2030 möjliggöra och verka för att alla människor, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.

Dessa syften är breda, övergripande och högaktuella. Den stora frågan är hur demokratin stärks och utvecklas idag, hur alla människor får tillgång till folkbildningen så att de kan påverka sin livssituation, hur utbildningsklyftorna utjämnas i digitaliseringens och folkvandringens tid samt hur intresset och delaktigheten i kulturlivet breddas idag.

Folkbildning är starkt präglad av ömsesidigt förtroende och tillit, mellan deltagarna som möts för att söka kunskap. Kunskapssökandet är inte tvingande, det är ett lärande som bygger på frivilligt deltagande. Gruppens utveckling är lika viktig som det ämne som för stunden studeras. Genom deltagande i den typ av lärandeprocesser sker också ett lärande om förenings teknik och jämlika möten. Inom folkbildningen lär man sig att begära ordet och vet att man blir lyssnad på. Detta fria och frivilliga kunskapsökande kan tyckas stå i kontrast till det övergripande syfte som folkbildningen har. Att kombinera frivilligheten å ena sidan och behovet av en "riktad folkbildningsinsats" för att lösa de stora utmaningarna å andra sidan är folkbildningens kanske största utmaning i det nya århundradet.

Att slippa känna sig dum och stå emot "fake news"

Att folkbilda idag kan vara ett hot mot de som inte tror på människans lika värde och frihet. Det är därför något att vara stolt över. Med kunskap som byggs genom ömsesidigt förtroende skapas ansvarstagande och stabilitet. Om fler får erfara att inflytande är något reellt, något jag vet hur jag utöver stärks chanserna för att vi blir ännu fler som bidrar till vår planets fortlevnad. Chanserna att utveckla hållbara lösningar måste tillgängliggöras alla. Innovation och nya idéer kan alla bidra med. Med kunskap kan vi aktivt välja kloka vägar istället för att passivt följa strömmen och bidra till att vi inte lever på andras bekostnad.

Att delta i studieförbundens folkbildning är frivilligt och sker därför i ett ämne som individen är intresserad av. Är det intressant är det mycket lättare att lära sig. Basen för lärande är trygghet, exempelvis att få prova sina tankar och erfarenheter utan att behöva känna sig dum. En studiecirkel erbjuder trygghet och har jag en gång fått uppleva detta är det lättare att kliva in i andra sammanhang med god självkänsla. Kan jag lite på att inte bli dömd vågar jag ställa frågor vilket i sin tur gör att jag orkar förhålla mig mer öppet till världen.

Folkbildningen är interaktiv och bygger på delaktighet. Den möter människor där de är. Deltagarna blir bekräftade och känner därigenom kraft och

vilja att ta ansvar för det som är vårt gemensamma. På det viset stärks också deltagarnas förtroende för andra människor. Förtroende är det kitt som håller ihop, som motverkar splittring, som inte verkar för ett vi och ett dem, utan ser till att vi lär tillsammans och utvecklas tillsammans. Med de färdigheterna blir vi svårare att köra över och vår motståndskraft mot populism och *fake news* blir starkare. Känner jag till mina rättigheter faller det sig ofta naturligt att jag tar ansvar för mina skyldigheter. Det gör att samhället jag lever i blir någonting att solidariskt dela med andra, jag känner mandat och jag vill och kan bidra.

Det fria och frivilliga kunskapssökandet är alltså grunden för att vi ska kunna uppnå de syften folkbildningen har. Men det är också en väg in till att förvärva andra kunskaper och färdigheter. Kunskaper och färdigheter som stärker såväl individen som samhället i stort. Det fria bildningsidealet står därför inte i kontrast till ett uppdrag att förändra och förbättra världen, det är snarast en förutsättning för att folkbildningen ska kunna axla rollen även i framtiden.

Fler än de redan frälsta

Studieförbundet är ett av Sveriges största studieförbund och vår målsättning är tydlig. Vi bidrar till att fler människor tar en aktiv del i samhället och på så sätt bidrar till en hållbar utveckling och demokratisk förnyelse. Genom en känsla av sammanhang är vi övertygade att människor tar större ansvar för vår gemensamma miljö. Vi, både som enskilt studieförbund och som folkbildningsrörelse i stort, är i allra högsta grad en del av lösningen för ett globalt hållbart samhälle men har också goda förutsättningar för att kunna spela en större och mer aktiv roll.

Majoriteten av de som deltar i folkbildningen har redan en viss nivå av utbildning och är föreningsaktiva. Kortare utbildning, lägre inkomst och var i landet en bor är faktorer som påverkar individers deltagande i folkbildningen. I det har vi en utmaning att förvalta folkbildningens historia och söka vägar för att stärka den kraft som finns i att skapa rum för de av oss som annars stängs ute från kunskap och bildning:

- Vi behöver utmana oss i att inte enbart bidra till att stärka redan befintliga nätverk, utan även skapa nya kontaktytor och nya nätverk. Folkbildningen är för alla och behöver ske på ett sådant sätt att den är relevant och tillgänglig för de som behöver den allra mest. I detta måste vi öka insatserna för att nå hela den mångfald av människor som lever i Sverige idag och som behöver folkbildningen.

13.3 Förbättra utbildningen, medvetenheten och den mänskliga och institutionella kapaciteten vad gäller begränsning av klimatförändringarna, klimatanpassning, begränsning av klimatförändringarnas konsekvenser samt tidig varning.

15.1 Till 2020 bevara, återställa och hållbart använda ekosystem på land och i sötvatten och deras ekosystemtjänster, särskilt skogar, våtmarker, berg och torra områden, i enlighet med de skyldigheter som anges i internationella överenskommelser.

15.5 Vidta omedelbara och betydande åtgärder för att minska förstörelsen av naturliga livsmiljöer, hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

16.7 Säkerställa ett lyhört, inkluderande, deltagande-baserat och representativt beslutsfattande på alla nivåer.

- Vi måste också tydliggöra att på samma sätt som att utvecklingen påverkar oss människor i allt vi gör, påverkar vi utvecklingen överallt och hela tiden. Därför kan vi inte isolera hållbar utveckling som ett eget ämne eller något för de redan intresserade. Hållbar utveckling är minst lika relevant, eller kanske mer, för de som engagerar sig i musik, hund- och jägarverksamhet eller en etnisk dansförening som för de som brinner för miljö och klimat. Att tydliggöra denna relevans och öka aktualitetsgraden av hållbar utveckling i all verksamhet vi bedriver är lösningen på balansakten mellan fri och frivillighet å ena sidan och samhällets behov av ”riktad folkbildning” å andra sidan.
- Studieförbundets målsättning är att framöver göra kopplingen till de globala målen ännu tydligare. Studieförbundet vill tydligt bidra till att uppfylla de globala målen. Vi ska vara det hållbara studieförbundet. Den här antologin är ett steg i den riktningen.
- Som ett komplement till antologin arbetar Studieförbundet fram ett studiematerial kopplat till Agenda 2030 som är tänkt genomsyra all folkbildningsverksamhet och aktivt kunna användas i olika verksamheter och studiecirklar.

Gustav Öhrn är förbundschef på Studieförbundet sedan hösten 2017. Dessförinnan har han bland annat arbetat som utbildningschef i Scouterna och rektor för Scouternas folkhögskola, i IT-branschen och med sociala hållbarhetsprojekt i Uganda. Gustav har studerat molekylär bioteknik vid Uppsala Universitet och Edinburgh University och läst Business Design vid Chalmers School of Entrepreneurship.

Frida Sandegård är utvecklingsledare på Studieförbundet inom området Djur och Friluftsliv. Tidigare har hon bland annat arbetat på Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor och varit förbundsordförande för RFSL. Frida är genusvetare och dramapedagog.

Studieförbundet är ett av Sveriges främsta nav för folkbildning. Studieförbundet samlar 19 medlemsorganisationer och över 200 000 deltagare årligen, genom ett brett utbud av studiecirklar, utbildningar, kulturarrangemang och föreläsningar. Studieförbundet är ett partipolitiskt och religiöst obundet studieförbund som bedriver folkbildningsverksamhet och ger stöd till tusentals studiecirklar och föreningar i hela Sverige.

Anteckningar

Avslutning. Arbetssätt

MOT EN HÅLLBAR FRAMTID

Antologin avslutas med ett metodkapitel som visar på hur en tankesmedja som Global Utmaning arbetar för långsiktig hållbar utveckling. Vi visar exempel på hur samverkan kan hantera komplexa hållbarhetsutmaningar och hur ett systematiskt hållbarhetsarbete kan ta Agenda 2030 som utgångspunkt. Kapitel presenterar metoder för hur Agenda 2030 kan integreras i befintliga projekt och verksamheter.

Den komplexa hållbarhetsutmaningen

När samhällsaktörer behöver utforska nya områden för lösningar på dagens och framtidens utmaningar och problem vänder de sig ofta till universiteten eller till innovativa företag. Svårbegripliga ämnen kräver dock tvärssektoriella kunskaper inom olika discipliner, och lösningarna kan inte endast komma från ett håll. Precis som att folkbildningen eller aktivism bygger på deltagande, kräver dessa komplexa utmaningar att alla relevanta aktörer bjuds in för att tillsammans hitta de långsiktiga hållbara lösningarna – och på så sätt nå ambitiöst uppsatta globala (alternativt lokala eller nationella) målsättningar. För att förändring ska till, räcker inte ambitiösa mål, de måste ju framförallt omsättas i praktiken.

Antologins olika avsnitt har på olika sätt visat på betydelsen av deltagande och av att involvera och engagera samhällets alla sektorer – beslutsfattare som skapar regelverk, företag som driver innovation, forskning som skapar underlag och utvärdering och civilsamhälle som driver opinion – i ett målriktat arbete för en mer hållbar utveckling.

Deltagande, erfarenhetsutbyte, samarbete kring lösningar och samverkan mellan olika sektorer är alltså avgörande för samhällets hållbara omställning. Därför är mötesplatser och plattformar där relevanta aktörer från olika sektorer av samhället kan samlas och utbyta erfarenheter allt viktigare för

Författare
Elin Andersdotter Fabre och
Joel Ahlgren

GLOBALA MÅLEN
för hållbar utveckling

Globala mål: 1–17

GLOBALA MÅL

en långsiktigt hållbar samhällsutveckling. Detta gäller i högsta grad för genomförandet av Agenda 2030 och de 17 globala målen. Det är även därför mål 17: Genomförande och globalt partnerskap ofta framhålls som särskilt avgörande.

Samarbete och erfarenhetsutbyte är dock inte endast till för etablerade forskare, politiker, sakkunniga eller erkända praktiker. Det är lika viktigt att du och jag – studenter, pensionärer, yrkesverksamma personer, oberoende av bakgrund, erfarenhet och yrke – får möjlighet att träffas över ämnes- och yrkesmässiga gränser för att ge uttryck för olika perspektiv på upplevda utmaningar.

Studiefrämjandet och Global Utmaning tror därför att alla mötesplatser och plattformar som samlar olika aktörer är avgörande för en hållbar framtid. Gemensamt för dessa är det som ofta benämns som *multi-stakeholder dialogues*, det vill säga intressentdialoger, workshops, möten eller seminarier där en oberoende aktör tillhandahåller en neutral mötesplats eller plattform för att alla relevanta aktörer ska kunna delta på samma villkor.

Plattformar är nyckeln till Agenda 2030

Här har vi fått läsa om bland annat sociala medieplattformar för nätaktivism och studieförbund som bedriver folkbildning. Ett annat exempel på välfungerande plattformar för samverkan är oberoende tankesmedjor. Det är ett internationellt fenomen som växer fram på allt fler ställen i olika former. FN:s utvecklingsprogram (UNDP) beskriver en tankesmedja som "the bridge between knowledge and power within the modern society". Tankesmedjor tar sin utgångspunkt i forskning och existerande policyramverk med syftet att påverka framförallt politiska beslut.

Centralt för en tankesmedja är att kunna skilja just mellan *policy* och *politics*, där det första handlar om innehållet i den politik som förs och de beslut som tas av regering, riksdag och regionalt beslutsfattande. En tankesmedja har som mål att ta fram de bästa underlagen för dessa policy-beslut. Den klassiska formen för detta är rapporter och policy-briefs eller pm som ger förslag på policyinriktning, samt seminarier och samtal, där förslagen diskuteras och förbättras.

I centrum för en tankesmedjas arbete står omvärldsanalysen, av såväl dagsaktuella händelser som samtidsskeenden eller av de megatrender som driver den långsiktiga utvecklingen. På ett innovativt sätt bedriver de ett oberoende analys- och förändringsorienterat arbete, tillämpar och initierar forskning och forskningssamarbeten, samt populariserar och kommunicerar forskning med fokus på relevansen och applicerbarheten för samhället.

Samarbete med näringsliv, förvaltning, akademi, och civilsamhälle för att fånga upp olika erfarenheter och perspektiv som ligger till grund för framtagandet av policyrekommendationer är helt avgörande för kvaliteten, långsiktigheten och genomförbarheten av resultatet av tankesmedjeverksamheten. Till skillnad från många andra samhällsaktörer tror man på att anta ett systemperspektiv på hållbar utveckling utifrån ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt fokus för att visa på hur dessa dimensioner hänger samman.

Samverkan för att nå de globala målen

Som oberoende tankesmedja har Global Utmaning utvecklat en metod för samverkan som innebär ett helhetsperspektiv från probleminventering, behovsinventering, lösningsförslag och genomförande där alla sektorer ovan medverkar från start till mål. Vi kallar metoden för "policydialog". Metoden har visat sig mycket användbar de senaste åren i att erbjuda kunskapslyft, kapacitetsbyggnad, råd i policyprocessen och stöd i genomförande till en rad olika aktörer som vill höja sin ambitionsnivå inom hållbarhetsarbete.

Att använda policydialog som verktyg har visat sig fungera väl i att bemöta många av dagens samhällsutmaningar som definieras som problem som är så komplexa till sin natur att de har bäring på ett antal olika politikområden, exempelvis ohälsa, arbetslöshet och segregation. Policydialog är en metod för att strukturerat skapa ett sektorsövergripande erfarenhetsutbyte som är lösningsorienterat, det vill säga har till syfte att finna lösningar på komplexa utmaning. I takt med att insikten ökat vad gäller den komplexitet som omger dessa problem har också förståelsen ökat för att ingen enskild aktör kan lösa dem ensam. Samverkan har därmed slagit igenom som premisser för dagens utvecklingsinsatser.

Men samverkan bidrar inte per se till mer holistiska eller mer hållbara resultat. Ett första steg är att anpassa analysen till det faktum att problematiken är del av ett större system. Vi måste genomföra analyser som bottenar i fler än en variabel, det vill säga systemanalyser.

DELTAGANDE, ERFARENHETSBYTTE, SAMARBETE KRING LÖSNINGAR MELLAN OLIKA SEKTORER ÄR AVGÖRANDE FÖR SAMHÄLLETS HÅLLBARA OMSTÄLLNING.

GLOBALA MÅL

Hur kan systematiskt hållbarhetsarbete se ut?

Med utgångspunkt i de globala samhällsutmaningarna och arbetet med att accelerera transformationen till hållbara samhällen, visar vår erfarenhet att forskare behöver möta praktiker och näringslivets ledare behöver möta beslutsfattare från politiken för att kunna ta fram policy- och strategiförslag som är systematiska och långsiktiga, det vill säga hållbara.

Därför är kärnan i samverkansverksamhet ofta att skapa plattformar och mötesplatser där olika sektorer kan samspela, och därmed öka möjligheterna för långsiktiga beslut att implementeras och lyckas på ett sätt som gynnar konkurrenskraften, miljön och det sociala välbefindandet i Sverige.

Genom att brygga forskning med policyanalys bidrar dessa samverkansplattformar med beslutsunderlag för en omställning mot hållbar utveckling. Att vetenskaplig kunskap är tillgänglig är en prioritet, därför är det viktigt att arbeta kunskapsbaserat och tvärsektorielt genom att bedriva, analysera och popularisera tillämpad forskning som verkar för att förnya det offentliga samtalet och som ligger till grund för progressiva och innovativa idéer på hur utmaningar som samhällen står inför kan lösas. *Best practice* från olika aktörer och samarbetspartners fångas upp och visar på hur näringslivet kan gå före i omställningsarbetet.

Tankesmedjan har på detta sätt under nära femton år utformat flertalet rapporter och policyförslag med stor relevans och hög legitimitet som har överlämnats till lokala beslutsfattare, Regeringen, EU och FN.

Konkreta rekommendationer för genomförandet

Vi har successivt utarbetat en unik metod för påverkans- och policyarbete inom hållbarhetsområdet som vi tror kan inspirera andra typer av organisationer och sammanhang:

- 1. Etablera grupp med balanserad representation av alla relevanta aktörer.**
Genom att sammanföra deltagare med olika bakgrunder och intresseområden syftar policydialogerna till att identifiera skillnader och likheter i synen på problemen, utmaningar och lösningar.
- 2. Definiera problem och utmaningarna.**
Denna fas syftar till att identifiera och diskutera lokala och globala problem och utmaningar.
- 3. Definiera existerande möjligheter och gemensamma visioner som kopplas till relevanta globala hållbarhetsmål och agendor.**
Utifrån de problem och utmaningar som identifieras, syftar tredje fasen

till att gemensamt utforma lösningsorienterade visioner och möjligheter. Målet är att deltagarna fritt, kreativt och tillsammans med andra relevanta aktörer identifierar många olika möjligheter och visioner som svarar på de utmaningar och problem som identifierats tidigare. Processledaren ansvarar för att styra samtalet så att deltagarna identifierar gemensamma möjligheter och visioner kopplade till temat för policydialogen samt genomförandet av Agenda 2030.

4. Identifiera relevanta aktörer, goda exempel och verktyg.

Utifrån de möjligheter och visioner som identifierades under policydialogernas tredje fas, syftar den fjärde fasen till att identifiera relevanta aktörer, goda exempel och verktyg för möjligheter och lösningar på identifierade problem. Målet med denna fas är att identifiera nyckelaktörer, såväl för de identifierade problemen som för lösningarna.

5. Identifiera prioriteringar och ansvarsfördelning.

Utifrån de prioriteringar som gjordes under policydialogernas fjärde fas, syftar femte fasen till att identifiera prioriteringar och ansvarsfördelning. Målet med denna fas är att deltagarna bestämmer vilka möjligheter som anses viktigast att prioritera för att uppnå gruppens vision. Processledaren ansvarar för att styra policydialogen så att ett antal lösningsorienterade möjligheter identifierats och överensstämmer med en gemensam vision.

6. Formulera gemensamma rekommendationer som sprids till beslutsfattare.

Utifrån tidigare faser utforma konkreta och lösningsfokuserade rekommendationer, riktlinjer eller handlingsplaner som svarar på de problem och möjligheter som identifierats.

Detta arbetssätt är inte exklusivt för oberoende tankesmedjor, alla organisationer, intressegrupper eller kompisgäng kan med fördel följa liknande arbetssätt där analys och erfarenhetsutbyte ligger till grund för att utveckla nya idéer, problemlösning eller genomförande av projekt.

Joel Ahlgren är projektkoordinator på Global Utmaning och ansvarar för projekt inom tankesmedjans programområde energi och klimat. Han har tidigare arbetat som forskningsassistent vid institutionen för Globala Studier vid Göteborgs Universitet med feministiska säkerhetsstudier och politisk ekonomi. Joel har även erfarenhet från arbete med kapacitetsutveckling inom Agenda 2030 på Svenska FN-förbundet samt med asyl- och migrationsfrågor vid Migrationsverket. Joel har en kandidatexamen inom Internationella Relationer och en mastersexamen i Globala Studier.

Elin Andersdotter Fabre se sid 45

GLOBALA MÅL

KOMMENTARER OCH REFERENSER

Inledning. AGENDA 2030 – Vägen till de globala målen

Foto sid 8 Hugues de buyet mimeure på Unsplash

Kapitel 1. EKONOMI – Hur ställer vi om till ett hållbart ekonomiskt system?

1. Detta antologikapitel grundar sig i resultaten från ett samarbetsprojekt mellan Stockholm Environment Institute (SEI) och Jernkontoret, som finansierades via Hugo Karlssons forskningsstiftelse. Projektet syftade till att försöka hitta nya bättre sätt för alla sorts aktörer – producenter, konsumenter, politiker – att mäta att de faktiskt agerar samhällsnyttigt, vilket på många sätt är precis vad ekonomiämnet handlar om. Den definition av samhällsnytta som projektet enades om utgår från Agenda 2030-arbetet i allmänhet och FN:s 17 nya globala mål i synnerhet, vilket är anledningen att detta antologikapitel om hur ekonomi förhåller sig till dessa 17 mål tar sitt avstamp i just detta pågående samarbetsprojekt.
2. Det var i den andan FN:s statistikbyrå efter den första Riokonferensen om hållbar utveckling 1992 påbörjade arbetet med att miljöjustera nationalräkenskapsystemet (som ursprungligen utvecklades för att hålla ordning på hur mycket som producerades i ett land under ett år).
3. Jernkontoret, svensk stålindustri och Stockholm Environment Institute har tillsammans utvecklat en kompass där de globala målen används för att konkretisera och skatta samhällsnytta. Inom ramen för kompassutvecklandet – för närvarande ibland kallad Agenda 2030-kompassen, ibland kallad samhällsnyttokompassen, ibland kallad hållbarhetskompassen – har forskningsbaserade expertbedömningar av hur alla mål påverkar varandra gjorts, och det ger sedan också en grund för att avgöra hur exempelvis en ny produkt eller produktionsförändring skulle kunna påverka alla Agenda 2030:s 17 mål både direkt och indirekt.
4. Än så länge är data för 34 länder hämtade från Bertelmannstiftelsens och UNSDSN:s databaser kring hur länder hittills lyckats närma sig målen inlästa i kompassen, och dessa data används än så länge för att landanpassa korskopplingarna mellan målen som ju ibland kan se olika ut i olika delar av världen. I dessa databaser finns data för ytterligare nästan 150 länder, men den datan är ännu inte nog systematiserad för att kunna läsas in i kompassen. I förlängningen är den data länderna själva redovisar in till FN om hur de närmar sig olika mål som kompassen är tänkt att kopplas ihop med.
5. Görs det på delmålsnivå är det fråga om femtioen kriterier, tre utvalda delmål per SDG
6. En hörnsten i kompasskonstrueringen är den vetenskapliga artikeln av Weitz et al (2017) som analyserar målen och olika korskopplingar i en svensk kontext. <https://www.sei-international.org/publications?pid=3209>

Foto sid 14 Bernard Hermant på Unsplash

Kapitel 2. KLIMAT – Hur hamnade vi här och var står vi idag?

Foto sid 24 Japheth Mast på Unsplash

Kapitel 3. HÄLSA – Hur kan fler må bättre?

1. World Health Organization (2015). *Health in 2015: From MDGs to SDGs*. World Health Organisation: Geneva, Switzerland.
2. McDavid D., Park A-L. (2012). "Counting all the costs: the economic cost of comorbidities" [PowerPoint presentation] Available at: <https://www.gamian.eu/wp-content/uploads/2014/06/IG-20121204-D-McDavid.pdf>
3. Xu K., Evans D. B., Carrin G., Aguilar-Rivera A. M., Musgrove P., et al. (2007). "Protecting households from catastrophic health spending", *Health Aff (Millwood)* 26: 972–983.
4. World Economic Forum and World Health Organisation (2011). From Burden to "Best Buys": Reducing the Economic Impact of Non-Communicable Diseases in Low- and Middle-Income Countries. World Economic Forum: Geneva, Switzerland.

Foto sid 34 Feipeng yi på Unsplash

Kapitel 4. STADSUTVECKLING – Är rättvisa städer den globala lösningen?

Foto sid 40 Lucas Lenzi på Unsplash

Kapitel 5. DIGITALISERING – Hur kan ny teknik bidra till omställningen?

1. <http://gesi.org>
2. Hilty L. M., Arnfalk P., Erdmann L., Goodman J., Lehmann M., Wager P. A. (2006). "The relevance of information and communication technologies for environmental sustainability - A prospective simulation study", *Environmental Modelling & Software* 21: 1618-1629.
3. Mitchell W. J. (2000). *E-topia, Urban life, Jim – but not as we know it*. MIT Press: Cambridge, MA.
4. Hilty L. M., Arnfalk P., Erdmann L., Goodman J., Lehmann M., Wager P. A. (2006). "The relevance of information and communication technologies for environmental sustainability – A prospective simulation study", *Environmental Modelling & Software* 21: 1618-1629.
5. I Rio i Brasilien hade IBM stått för lösningen och i SongDo i Sydkorea hade Cisco fått uppdraget.
6. Steg 1 och steg 2 i fyrstegsprincipen som används av Trafikverket för planering av infrastruktur.

Foto sid 46 Muhd Asyraaf på Unsplash

Kapitel 6. VETENSKAP – Är kunskap nyckeln till hållbarhet?

1. Givetvis kan mindre klasser, färre mobiler och frihet att välja skola också påverka men forskningen pekar entydigt ut undervisningen som den avgörande faktorn för elevernas resultat
2. Hattie, J. (2014). *Synligt lärande: en syntes av mer än 800 metaanalyser om vad som påverkar elevers skolresultat*. Natur & Kultur: Stockholm, Sweden.
3. I boken "Alternativa fakta, om kunskapen och dess fiender" (FriTanke, 2018) för Åsa Wikforss ett omfattande resonemang om de psykologiska och sociala mekanismerna som ligger bakom att människor gärna tror på, och sprider, felaktig information och s.k. fake news.
4. Dvs. personer som inte tror på den forskning som visar att det med allra största sannolikhet (se bl.a. rapporterna från IPCC) är människan som har orsakat klimatförändringarna.
5. Läsare som vill fördjupa sig ytterligare kan med fördel läsa Emma Frans bok "Larmrapporten: att skilja vetenskap från trams" (Volante, 2017).
6. Eller en presentation på en vetenskaplig konferens. Det skiljer sig mellan olika ämnesområden vad som är det vanligaste sättet att kommunicera och sprida forskningsresultat.
7. Detta kallas *reproducerbarhet*.

Foto sid 54 Max Langelott på Unsplash

Kapitel 7. VÄLFÄRDEN – Hur minskar vi välfärdens fotavtryck?

Foto sid 62 Robin Benzrihem på Unsplash

Kapitel 8. AKTIVISM – Hur skapas engagemang för hållbarhet?

1. Över 1,5 miljoner människor deltog. Initiativet har fått uppföljare, exempelvis i form av March for Science som hölls 2017 eller Jamie Margolins rörelse #ThisIsZeroHour som genomförde en ungdomsmarsch för klimatet i Washington den 21 juli 2018.
2. Organisationens namn kommer från den mängd koldioxid i atmosfären, mätt i parts per million (miljondelar), som är en "säker" nivå för att undvika de allra värsta effekterna av klimatförändringen.
3. Man har bland annat genomfört kampanjer mot oljeledningarna Keystone XL och Dakota Access, stoppat frackingprojekt i Brasilien och framgångsrikt lobbade för att förbjuda amerikanska universitet och stiftelser att sälja av sina investeringar i fossil-industrin. 350 har ett globalt nätverk av samarbeten och medlemmar från 188 länder.
4. Enligt en analys av Boston Consulting Group.
5. Att CO₂-mätta enskilda inköp kan ge fantastiska skaleffekter. Företag inom detaljhandeln får ett incitament att skapa mer-försäljning och kundlojalitet genom att uppmontra till mer klimatsmart konsumtion istället för enbart mer konsumtion, och detta får effekter långs med hela värdekedjan. Om man dessutom använder sina bonuspoäng för att klimatkompensera, genom att butikskedjan omvandlar ens bonuspoäng till riktiga pengar som går till projekt som binder kol, så att ens inköp blir helt klimatneutrala, så skapas ytterligare ett incitament för kunderna att välja klimatsmart. Ju mer klimatsmart de handlar desto mer bonuspoäng får de ju behålla. Butikskedjan skulle dessutom kunna fördela dessa poäng progressivt: Torkade bönor skulle kunna ge höga poäng jämfört med bifv.

Foto sid 68 Vlad Tchompalov på Unsplash

Kapitel 9. FOLKBILDNING – Vad betyder de globala målen för Studieförbundet?

Foto sid 76 Kinga Cichewicz på Unsplash

Avslutning. ARBETSSÄTT – Mot en hållbar framtid

Foto sid 84 Steven Lelham på Unsplash

Anteckningar

Anteckningar

Studieförbundet är ett av Sveriges främsta nav för folkbildning.

Studieförbundet samlar 19 medlemsorganisationer och över 200 000 deltagare årligen, genom ett brett utbud av studiecirklar, utbildningar, kulturarrangemang och föreläsningar. Studieförbundet är ett partipolitiskt och religiöst obundet studieförbund som bedriver folkbildningsverksamhet och ger stöd till tusentals studiecirklar och föreningar i hela Sverige.

Global Utmaning är Sveriges ledande oberoende tankesmedja som verkar för hållbar utveckling socialt, ekonomiskt och klimatmässigt. Vi är en plattform för samverkan mellan forskning, näringsliv, civilsamhälle, förvaltning och politik där erfarenhets- och kunskapsutbyte ligger till grund för policyförslag som accelererar transformationen mot hållbara samhällen. Tankesmedjan är en nod i internationella nätverk och har ett kvalificerat nätverk av seniora rådgivare med tvärssektoriell kompetens.

www.globalutmaning.se | facebook.com/globalutmaning | twitter.com/globalut

Birger Jarlsgatan 57 C 113 56 Stockholm
info@globalutmaning.se | 08-787 21 50